

Nr 62

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förenklad aktiehantering, m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 6 maj 1970 dagtecknad proposition, nr 99, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om förenklad aktiehantering,
- 2) lag om ändring i föräldrabalken,
- 3) lag om ändring i lagen (1924: 322) om vård av omyndigs värdehandlingar,
- 4) lag om avdrag vid inkomsttaxeringen för avgifter till Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa avtal om drivande av Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag i överensstämmelse med i propositionen angivna grunder,

dels bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att utfärda garantiförbindelse på 10 000 000 kr. att utgöra statens del av garantiåtgärderna i Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag.

Propositionen har, såvitt avser bemyndigande att träffa avtal om drivande av Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag och att utfärda viss garantiförbindelse, hänvisats till bankoutskottet (utlåtande nr 57), såvitt avser lag om avdrag vid inkomsttaxeringen för avgifter till nämnda bolag, till bevillningsutskottet (betänkande nr 56) och i övrigt till lagutskott samt har i sistnämnda delar behandlats av första lagutskottet.

I samband med propositionen har utskottet behandlat de i anledning av propositionen väckta likalydande motionerna I: 1262 av herr *Hansson* och II: 1475 av herrar *Pettersson* i Lund och *Hugosson*.

Redogörelse för motionerna lämnas på s. 13.

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag till lag om förenklad aktiehantering, som innebär ett alternativ till gällande bestämmelser om aktiebrev, aktiebok m. m. Syftet med den nya lagen är att med hjälp av modern datateknik förenkla hanteringen av aktier, bl. a. i fråga om distribution av utdelning och av emissionsbevis.

Aktiebolag får fritt välja mellan förenklad aktiehantering och nu gällande system.

Nuvarande aktiebrev som är försedda med kuponger ersätts enligt lagen med kuponglösa aktiebrev, som i princip skall omfatta en persons hela aktieinnehav i ett aktiebolag. Vid försäljning skall det gamla aktiebrevet makuleras och ett nytt aktiebrev utfärdas för köparen.

De nya aktiebrevens är bärare av aktierätten på samma sätt som breven i det nuvarande systemet utom i fråga om rätt till utdelning och till deltagande i ny- eller fondemission. Dessa rättigheter knyts till registrering av aktieinnehavet i aktieboken och inte som i nuvarande system till företeende av utdelningskupong eller aktiebrev. Den som en viss dag, avstämningsdagen, är införd i aktieboken blir legitimerad att lyfta utdelning och ta emot emissionsbevis. Ett aktiebolag kan alltså, om god tro föreligger, med befriande verkan betala utdelning eller lämna ut emissionsbevis till den aktieägare som är registrerad på avstämningsdagen.

Undantag föreslås i vissa fall från principen att endast den verkliga ägaren till aktie får registreras i aktieboken. Förvaltas aktie av bank eller fondkommissionär, som fått särskild auktorisation som förvaltare av aktie, får förvaltaren föras in på aktiebrev och i aktieboken i stället för aktieägaren. Detsamma skall gälla utländsk förvaltare, om aktierna är föremål för handel vid utländsk börs och aktiebolaget fått särskilt tillstånd till förvaltarregistrering. En förutsättning i detta fall är dessutom att aktieägaren är bosatt utomlands. Vid förvaltarregistrering kommer förvaltaren att för aktieägarens räkning mottaga utdelning och emissionsbevis. Däremot kan någon rösträtt inte utövas för förvaltarregistrerade aktier, vare sig av aktieägaren eller av förvaltaren. En sammanställning av uppgifter om aktieägare som har mer än 500 aktier i ett bolag registrerade hos svensk förvaltare skall vara offentlig.

Aktieboken skall inom den förenklade aktiehanteringen föras med hjälp av automatisk databehandling (ADB). Regler ges om skyldighet att göra utskrift av aktieboken i läsbart skick. I utskriften skall aktieägarna och förvaltarna tas upp i alfabetisk ordning. Utskriften skall vara offentlig med undantag för uppgift om aktieägare som har högst 500 aktier. Dessutom skall ett aktiebrevsregister föras över utfärdade aktiebrev. Uppdragstagare, panthavare och andra, som har rätt att i stället för registrerad aktieägare

uppbära utdelning eller emissionsbevis, skall kunna föras upp på en särskild förteckning. Registrering i förteckningen har i utdelnings- och emissionshänseende samma verkan som registrering i aktieboken.

Mellan staten och fondkommissionärerna har en preliminär överenskommelse träffats om att tillsammans driva en värdepapperscentral, som centralt skall handha vissa uppgifter för aktiebolagens räkning. Till denna central, som skall stå under tillsyn av bankinspektionen, skall bolagen lämna över bl. a. förändret av aktiebok, aktiebrevsregister och den särskilda förteckningen samt distributionen av utdelning och emissionsbevis. Bolag föreslås vid inkomsttaxeringen få rätt till avdrag för avgifter till värdepapperscentralen.

I syfte att göra det möjligt att förvaltarregistrera omyndigs aktier föreslås viss uppmjukning av nuvarande skyldighet att registrera den omyndige i aktieboken.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1971.

Av propositionen återges i det följande vissa delar. Beträffande redogörelser för bl. a. gällande rätt m. m., brister i nuvarande aktiebrevs- och aktiebokssystem, fondbörsutredningens betänkande Förenklad aktiehantering, remissyttranden över betänkandet, specialmotivering samt yttrande av lagrådet får utskottet hänvisa till propositionen.

De författningsförslag som fogats vid propositionen och som behandlas av utskottet är av följande lydelse (s. 4—12).

1) Förslag
till
Lag
om förenklad aktiehantering

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §

Denna lag är tillämplig på aktiebolag om bolagsstämman beslutar det. Lagen träder då i stället för motsvarande bestämmelser i lagarna (1944: 705) om aktiebolag, (1948: 433) om försäkringsrörelse och (1955: 183) om bankrörelse.

2 §

Följande uppgifter skall för aktiebolaget fullgöras av Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag (värdepapperscentralen), nämligen att

1. föra aktiebok, aktiebrevsregister och förteckning enligt 12 §,
2. pröva frågor om införing av aktieägare i aktieboken,
3. svara för utskrift av aktiebok och sammanställning av uppgifter enligt 19 §,
4. avstämma aktiebok och förteckning enligt 12 §,
5. utsända aktiebrev, utdelning och emissionsbevis (teckningsrättsbevis och delbevis),
6. svara för utbyte av aktiebrev och därmed sammanhängande åtgärder,
7. vidtaga åtgärder enligt 25 § i fråga om ej uttagen ny aktie.

Aktiebrev m. m.

3 §

Aktiebrev skall ställas till viss man.

På uppdrag av aktiebolaget får aktiebrev på bolagets vägnar undertecknas av värdepapperscentralen. Firmatecknarens namnteckning får återges genom tryckning eller på annat sådant sätt.

I aktiebrev skall i stället för aktienummer anges brevet ordningsnummer och det antal aktier som det avser.

I aktiebrev skall erinras om innehållet i 22 §.

4 §

Skall aktiebrev enligt lag innehålla upplysning om inskränkningar i rätten till de aktier som brevet avser, får inskränkningarna återges i förkortad form. Förkortningsformer fastställs av Konungen.

5 §

På begäran av aktieägare eller förvaltare som avses i 16 § skall aktiebrev delas upp, läggas samman eller på annat sätt bytas ut. När aktiebrev företes för införande av ny ägare i aktieboken, får brevet bytas ut mot ett eller flera nya brev.

I aktiebrev, som utfärdas vid utbyte, behöver ej tagas in uppgift om utbytet eller om dag när det äldre brevet utfärdades.

6 §

När aktiebrev med överlåtelse in blanco företes för införande av ny ägare i aktieboken, behöver ej förvärvarens namn sättas ut i överlåtelsen, om brevet skall bytas ut.

Ej heller behöver aktiebrev, som utfärdas i samband med att aktieägaren införes i aktieboken, förses med uppgift om införingen eller om fångets beskaffenhet.

7 §

Bestämmelserna i denna lag om aktiebrev gäller i tillämpliga delar interimsbevis. Detsamma gäller teckningsbevis och emissionsbevis såvitt avser 3 § andra stycket och 5 § samt beträffande teckningsbevis dessutom 3 § fjärde stycket samt 4 och 16 §§.

Aktiebok m. m.

8 §

Aktiebok föres med maskin för automatisk databehandling eller på annat liknande sätt.

I aktieboken upptages, om ej annat följer av 16 §, aktieägarna med uppgift om personnummer eller annat identifieringsnummer och postadress. För varje ägare anges det antal aktier som han äger av olika slag och aktiebrevs ordningsnummer. Fångets beskaffenhet behöver ej anmärkas i aktieboken.

9 §

I fråga om förvaltare som avses i 16 § antecknas i aktieboken samma uppgifter som enligt 8 § andra stycket skall införas om aktieägare.

10 §

Utöver aktiebok föres för varje aktiebolag ett aktiebrevsregister. Registret upptager i löpande nummerföljd de aktiebrev som utfärdas med uppgift om dagen för utfärdandet, antalet aktier och aktieslag samt ägares eller, i fall som avses i 16 §, förvaltares identifieringsnummer i aktieboken.

Utfärdas nytt aktiebrev i stället för äldre, göres i registret hänvisning till det äldre brevets ordningsnummer.

11 §

Ändras förhållande som antecknats i aktiebok eller aktiebrevsregister, skall utan dröjsmål anteckning därom göras i boken eller registret efter anmälan av aktieägare eller annan behörig person. Dagen för anteckningen skall anges, om den ej framgår av annat tillgängligt material.

12 §

Den som med skriftlig handling visar att han till följd av uppdrag eller pantsättning eller på grund av villkor i testamente eller gåvobrev har rätt att i stället för den i aktieboken införde aktieägaren lyfta utdelning och mottaga emissionsbevis och, vid fondemission, brev på ny aktie, skall på begäran upptagas i en särskild förteckning. Detsamma gäller förmyndare eller god man för aktieägare eller vid konkurs konkursförvaltaren eller vid utmätning av eller kvarstad på aktier utmätningsmannen.

I förteckningen skall för sådan person som avses i första stycket antecknas samma uppgifter som enligt 8 § andra stycket skall införas i aktieboken om aktieägare. Av förteckningen skall även framgå den rätt som tillkommer honom. Sådan anteckning skall avföras, när det visas att rätten upphört.

Uppgift ur förteckningen får ej lämnas ut till annan utan samtycke av den som beröres av förhållanden som antecknats i förteckningen.

13 §

Utskrift av aktieboken skall hållas tillgänglig för envar hos aktiebolaget och värdepapperscentralen. Utskriften får ej vara äldre än sex månader.

Utöver vad som följer av första stycket har envar rätt att mot ersättning för kostnaderna få utskrift av aktieboken eller del av denna.

Utskrift enligt första eller andra stycket får ej innehålla uppgift om aktieägare som har högst femhundra aktier i aktiebolaget.

14 §

Utskrift av aktieboken avseende förhållandena tio dagar före bolagsstämman skall hållas tillgänglig för aktieägarna vid stämman.

15 §

I utskrift av aktiebok upptages aktieägarna och de förvaltare som avses i 16 § i alfabetisk ordning. Aktiebrevs ordningsnummer behöver ej anges i utskriften.

Förvaltarregistrering

16 §

Bank eller fondkommissionär, som är auktoriserad som förvaltare av aktier, får införas i aktiebrev och i aktieboken i stället för ägaren till de aktier som omfattas av lämnat förvaltningsuppdrag.

Om aktier i ett aktiebolag är föremål för handel vid utländsk fondbörs, kan, efter särskilt tillstånd, i bolagets aktiebrev och aktiebok, i stället för aktieägare som är bosatt utomlands, införas den som fått uppdrag att i utlandet förvalta hans aktier.

I aktiebrev och i aktieboken skall i fall som avses i första och andra styckena anmärkas att aktien innehas för annans räkning. Detsamma gäller emissionsbevis som utfärdas på grund av förvaltarregistrerad aktie och som är ställt till viss man.

17 §

Fråga om auktorisation eller tillstånd, som avses i 16 §, prövas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

I beslut om auktorisation eller tillstånd kan meddelas särskilda villkor för att tillgodose såväl allmänna som enskilda intressen. Åsidosättes sådant villkor och är avvikelsen betydande, kan auktorisationen eller tillståndet återkallas.

18 §

För rätt till registrering som förvaltare enligt 16 § kräves utöver vad där sägs att förvaltaren uppfyller de villkor som gäller för införing av ägare i aktieboken.

19 §

Förvaltare som avses i 16 § första stycket skall till värdepapperscentralen lämna uppgift om sådan aktieägare som har mer än femhundra aktier i samma aktiebolag registrerade i förvaltarens namn.

Uppgifter enligt första stycket sammanställs för varje aktiebolag. Sammanställningen skall hållas tillgänglig för envar hos såväl bolaget som värdepapperscentralen och får ej vara äldre än sex månader.

20 §

Vid förvaltarregistrering enligt 16 § första stycket kan förvaltare, såvitt avser aktier i samma aktiebolag, efter tillstånd av aktieägare förvara olika aktieägares brev tillsammans eller låta aktieägares aktier ingå i ett för flera aktieägare gemensamt brev.

Envar aktieägare har del i det som förvaras enligt första stycket i förhållande till vad han lämnat in till förvar.

Utdelning, ökning av aktiekapitalet m. m.

21 §

I beslut om utdelning skall anges den dag då aktieboken och förteckning enligt 12 § skall avstämmas för fastställande av vilka som är införda i dem.

Detsamma gäller beslut om sådan kapitalökning där aktiebolagets aktieägare har rätt till nya aktier i förhållande till det antal aktier som de förut äger. Avstämningsdagen för kapitalökning får ej sättas tidigare än tre veckor efter den dag när beslutet kungjorts i allmänna tidningarna. Vid fondemission får aktieboken och förteckningen dock ej avstämmas innan beslutet om emissionen registrerats.

22 §

Den som på avstämningsdagen är införd i aktieboken eller i förteckning enligt 12 § skall anses vara behörig att mottaga utdelning, emissionsbevis och, vid fondemission, brev på ny aktie som tillkommer aktieägare.

23 §

Visar det sig att den som fått utdelning eller handling enligt 22 § saknade rätt därtill, skall aktiebolaget likväl anses ha fullgjort sin skyldighet.

Vad i första stycket sägs gäller ej om

1. aktiebolaget eller värdepapperscentralen hade kännedom om att utdelningen eller handlingen kom i orätta händer eller åsidosatt den aktsamhet som efter omständigheterna skäligen bort iakttagas,

2. mottagaren var i konkurs eller omyndig.

24 §

Utdelning förfaller till betalning på avstämningsdagen och skall betalas utan dröjsmål.

Emissionsbevis och, vid fondemission, brev på ny aktie skall efter avstämningen utan dröjsmål översändas i rekommenderat brev eller på annat betryggande sätt.

25 §

Om vid fondemission, som företagits sedan lagen börjat tillämpas på aktiebolaget, samtliga aktier ej kunnat tillställas behörig mottagare inom fem år från registreringen av ökningsbeslutet, skall de som är berättigade till återstående aktier anmanas att vid äventyr av förlust av sin rätt till ny aktie anmäla sina anspråk hos värdepapperscentralen. Anmaning sker genom kungörelse i allmänna tidningarna och tidning inom den ort där bolagets styrelse har sitt säte.

Aktie, beträffande vilken behörigt anspråk ej anmälts inom ett år från dagen för anmaningens kungörande, skall genom fondkommissionär säljas för den eller de berättigades räkning. Därefter föreligger endast rätt att utfå vid försäljningen influtet belopp med avdrag för kostnaderna för anmaningen och försäljningen. Belopp som ej har lyfts inom fyra år från försäljningen tillfaller aktiebolaget.

Värdepapperscentralen, tillsyn m. m.

26 §

För värdepapperscentralen gäller, om ej annat följer av 27 och 28 §§, vad om aktiebolag är stadgat i lagen (1944: 705) om aktiebolag.

27 §

Bolagsordning för värdepapperscentralen skall stadfästas av Konungen. Bolagsordningen får ej ändras utan Konungens godkännande.

28 §

Värdepapperscentralen står under tillsyn av bankinspektionen.

Vid meddelande av föreskrift eller förbud i samband med tillsynen kan bankinspektionen förelägga vite.

Beslut i fråga som rör tillsynen länder omedelbart till efterrättelse om ej Konungen förordnar annat.

Ytterligare bestämmelser om tillsynsverksamheten meddelas av Konungen.

29 §

Till bestridande av kostnaden för bankinspektionens tillsynsverksamhet skall värdepapperscentralen årligen erlägga bidrag.

Närmare föreskrifter om bidragets storlek och om dess fastställande och erläggande meddelas av Konungen.

Särskilda bestämmelser

30 §

Beslut enligt 1 § skall anmälas för registrering senast två veckor före den dag då denna lag blir tillämplig på aktiebolaget. Anteckning om beslutet och

om nämnda dag skall göras i det hos registreringsmyndigheten förda registret.

31 §

Ägare av aktiebrev som utfärdats innan lagen börjat tillämpas på aktiebolaget kan icke, såvitt avser därefter beslutad utdelning eller kapitalökning, erhålla utdelning, emissionsbevis eller, vid fondemission, brev på ny aktie förrän han avlämnat aktiebrevet för utbyte mot nytt brev och blivit införd i aktieboken enligt 8 eller 16 §. Innan detta skett, är 12 § ej tillämplig.

32 §

Har aktiebrev ej avlämnats enligt 31 §, får uppgifter om aktien i tidigare förd aktiebok föras över till aktiebok enligt 8 §. Därvid skall anges att aktiebrev ej avlämnats.

Sker ej överföring, utgör den äldre aktieboken alltjämt aktiebok för aktiebolaget i fråga om sådan aktie.

33 §

Aktiebrev som bytts ut skall makuleras i betryggande ordning och tillsammans med handlingar som hör till brevet förvaras i huvudskrift eller i fotografisk eller därmed jämförlig återgivning i minst tio år. Till aktiebrev hörande kupongark behöver dock ej förvaras.

Anteckning om att aktiebrev makulerats skall göras i aktiebrevsregistret.

34 §

Uppgift, som avförts ur aktiebok, aktiebrevsregister eller förteckning enligt 12 §, och utskrift av aktiebok skall bevaras i minst tio år.

Aktiebok, som aktiebolag tidigare fört, skall bolaget bevara i minst tio år efter det att uppgifter beträffande bolagets samtliga aktier registrerats enligt 31 eller 32 §.

35 §

Rätt att deltaga i bolagsstämma tillkommer icke aktieägare som senare än tio dagar före stämman anmält sig för att införas i aktieboken.

36 §

Vid kapitalökning behöver aktieägare ej underrättas enligt 54 § lagen (1944: 705) om aktiebolag, 49 § lagen (1948: 433) om försäkringsrörelse och 35 § tredje stycket lagen (1955: 183) om bankrörelse.

Skadestånd och ansvar m. m.

37 §

Bestämmelserna i lagarna (1944: 705) om aktiebolag, (1948: 433) om försäkringsrörelse och (1955: 183) om bankrörelse beträffande skadeståndsskyldighet vid överträdelser av dessa lagar äger motsvarande tillämpning på överträdelse av denna lag.

38 §

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. bryter mot 12 § tredje stycket, eller

2. åsidosätter villkor som meddelats med stöd av 17 § andra stycket dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket 1 får väckas endast om målsäganden anger brottet till åtal eller åtal är påkallat från allmän synpunkt.

39 §

Styrelseledamot, verkställande direktör eller annan tjänsteman hos värdepapperscentralen, som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar oriktig eller vilseledande uppgift till bankinspektionen rörande centralen eller dess verksamhet, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader, om ej gärningen är belagd med straff i brottsbalken.

40 §

Till böter dömes den som

1. underlåter att i enlighet med föreskrifterna i denna lag föra aktiebok, aktiebrevsregister eller förteckning enligt 12 § eller göra utskrift av aktiebok och hålla utskriften tillgänglig,

2. vid utfärdande av aktiebrev, interimsbevis, teckningsbevis eller emissionsbevis förfar i strid mot denna lag,

3. underlåter att iakttaga bestämmelserna om avstämning och om utskändande av utdelning, emissionsbevis och, vid fondemission, brev på ny aktie,

4. underlåter att göra anmälan för registrering enligt 30 §,

5. bryter mot 19, 33 eller 34 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971.

Har aktiebolag före lagens ikraftträdande fattat beslut enligt 1 §, skall sådant beslut registreras enligt 30 §.

2) Förslag
till
Lag
om ändring i föräldrabalken

Härigenom förordnas, att 15 kap. 7 § föräldrabalken skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

15 kap.

7 §.

Penningar eller — — — — — av honom.

Har den omyndige aktier eller andra därmed jämförliga värdepapper, över vilka enligt lag bok eller förteckning föres, skall förmyndaren tillse, att den omyndige, så snart ske kan, där upptages som ägare.

Har den omyndige aktier eller andra därmed jämförliga värdepapper, över vilka enligt lag bok eller förteckning föres, skall förmyndaren tillse, att den omyndige, så snart ske kan, där upptages som ägare. *I fråga om aktier i aktiebolag, på vilket lagen (1970:) om förenklad aktiehantering är tillämplig, skall förmyndaren därjämte göra anmälan till förteckning enligt 12 § nämnda lag.*

Andra stycket äger ej tillämpning i fråga om aktier som har förvaltarregistrerats enligt 16 § första stycket lagen om förenklad aktiehantering.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971.

3) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar

Härigenom förordnas, att 2 § lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.¹

I fråga — — — — — banken pliktig

1) att, om nedsättning skett av omyndigs aktier eller andra därmed jämförliga värdepapper, över vilka enligt lag bok eller förteckning föres, ombesörja, att den omyndige där som ägare upptages, varvid tillika anmälan om förmyndarens namn och adress skall göras,

1) att, om nedsättning skett av omyndigs aktier eller andra därmed jämförliga värdepapper, över vilka enligt lag bok eller förteckning föres, dels ombesörja, att den omyndige där som ägare upptages, varvid tillika anmälan om förmyndarens namn och adress skall göras, *dels i fråga om aktier i aktiebolag, på vilket lagen (1970:) om förenklad aktiehantering är tillämplig, göra anmälan till förteckning enligt 12 § nämnda lag; dock att detta icke äger tillämpning i fråga om aktier som har förvaltarregistrerats enligt 16 § första stycket lagen om förenklad aktiehantering,*

2) att lyfta — — — — — underrätta förmyndaren.
 Beträffande utländska — — — — — handlingarnas förvaring.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971.

¹ Senaste lydelse 1940: 451.

Motionerna

I *motionerna I: 1262* och *II: 1475* yrkas ”att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att vissa av de i propositionen upptagna frågorna görs till föremål för ytterligare överväganden i enlighet med vad som angivits i punkterna 1—4 i motionen samt att förslag i enlighet härmed snarast föreläggs riksdagen”.

Motionärerna anför att — för att öka insynen i storföretagens ägarförhållanden — vissa förändringar behöver övervägas i förhållande till propositionen. De utvecklar utförligt sina skäl härför samt anför slutligen.

1. Alla aktiebolag utöver en viss storlek åläggs att ansluta sig till värdepapperscentralen. Därigenom kommer de in under det nya systemet för aktiehantering. Den gräns som kan vara lämplig att sätta är ett aktiekapital på 5 mkr.

2. I enlighet med fondbörsutredningens förslag tillåtes ej inhemsk förvaltarregistrering.

3. Inskränkningarna i offentlighet i fråga om aktieposter på högst 500 aktier tas bort. Det bör påpekas att redan vår gällande aktiebolagslag vilar på principen om fullständig offentlighet. För att skydda småspararnas behov av sekretess när det gäller placering av deras besparingar kan det dock vara lämpligt att stadga att aktieposter som understiger högst 100 aktier i varje bolag undantas från kravet på offentlighet.

4. Regeln om utländsk förvaltarregistrering förändras. Nuvarande valutareglering medger ej att svenska aktier säljs till utlandet i annan form än genom s. k. switch-affärer. Det begränsar möjligheterna att i någon större omfattning köpa upp svenska aktier och deponera dem hos utländska förvaltare. Vid en eventuell anslutning till EEC bortfaller dock detta hinder.

I den mån man inte anser sig kunna slopa förvaltarregistreringen för utlandsägda aktier helt bör vissa spärregler ändå läggas fast för att garantera en ökad insyn vid större utländska köp av svenska aktier. Tillstånd till utländsk förvaltarregistrering bör begränsas på så sätt att högst 20 % av aktiebolagets aktier får omfattas av sådan registrering. Härigenom försvåras s. k. ”take-overs” utifrån. Ett utländskt företag kan köpa upp maximalt 20 % av aktierna anonymt i utlandet, men därefter tvingas företaget in under det inländska systemet som bygger på fullständig insyn. En sådan konstruktion innebär i och för sig en favorisering av utlänningar och är därför förenlig med Rom-traktaten.

De frågor som upptagits i motionen är av den omfattningen och karaktären att det kräver ytterligare överväganden. Dessa kan lämpligen företagas inom Kungl. Maj:s kansli. Vi anser emellertid att ikraftträdandet av lagstiftningen inte bör fördröjas av denna utredning. Vi föreslår därför att propositionen anlages i oförändrat skick. Förslag till de lagändringar som föranleds av den av oss begärda översynen bör snarast föreläggas riksdagen.

Beträffande de skäl motionärerna i övrigt åberopar till stöd för sitt yrkande hänvisar utskottet till motionen *II: 1475*.

Fondbörsutredningen m.m.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 4 februari 1966 tillkallades sakkunniga med uppdrag att se över börslagstiftningen. De sakkunniga antog namnet fondbörsutredningen.

I skrivelse den 15 februari 1967 hemställde Svenska bankföreningen hos Kungl. Maj:t att fondbörsutredningen måtte få i uppdrag att utarbeta förslag till lagstiftning med syfte att åstadkomma ett rationellare aktiehanteringssystem.

Genom beslut den 17 mars 1967 förordnade Kungl. Maj:t att bankföreningens skrivelse skulle lämnas över till fondbörsutredningen för att — efter samråd med aktiebolagsutredningen och obligationsteknikkommittén — tas i övervägande vid fullgörandet av utredningsuppdraget.

Fondbörsutredningen har i ett delbetänkande Förenklad aktiehantering (SOU 1968: 59) lagt fram förslag till lösning av vissa problem inom värdepappershandeln i syfte att åstadkomma en förenklad aktiehantering. Betänkandet innehåller bl. a. förslag till lag med särskilda bestämmelser för vissa bolag om aktiebrev och aktiebok m. m. och till lag om yrkesmässigt förande av aktiebok, m. m. Betänkandet har remissbehandlats.

I samband med remissbehandlingen har Svenska bankföreningen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 17 september 1969 hemställt om sådan ändring av 15 kap. 7 § föräldrabalken och 2 § lagen (1924: 322) om vård av omyndigs värdehandlingar att vissa aktier, som på uppdrag av förmyndare förvaltas av bank, kan i aktieboken registreras för banken i dess egenskap av förvaltare i stället för den omyndige. Även denna skrivelse har remissbehandlats.

Departementschefen vid lagrådsremissen

Vid remiss till lagrådet av inom finansdepartementet upprätlade förslag till lag om förenklad aktiehantering, lag om ändring i föräldrabalken och lag om ändring i lagen (1924: 322) om vård av omyndigs värdehandlingar anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Sträng*, i den allmänna motiveringen följande (avsnitt 6 i prop.):

6.1. Allmänna synpunkter

Av det totala antalet aktiebolag i Sverige — ca 91 000 — är det endast ett mindre antal vilkas aktier är föremål för en mera allmän handel. Det rör sig huvudsakligen om de bolag vilkas aktier noteras antingen på Stockholms fondbörs eller på fondhandlareföreningens lista. På fondbörsen var

vid utgången av år 1969 sammanlagt 108 bolag introducerade medan fondhandlareföreningens lista upptog aktier i 36 bolag. Börs- och fondhandlarbolagen kan i motsats till övriga bolag med en viss generalisering betecknas som stora såväl i fråga om aktiekapitalets storlek, antal aktier och aktieägare som beträffande rörelsens omslutning. Några siffror för börsbolagen kan i någon mån belysa det nu sagda.

Aktiekapital m. m. 1969/70

Aktiekapital, nom. belopp i milj. kr.	10 600
Aktiekapital, kursvärde i milj. kr.	29 900
Aktiebrev med kupongark i milj.-tal	22
Aktieägare i milj.-tal	0,5

Omsättning på börsen och emissioner under år 1969, milj. kr.

Omsättning	1 200
Fondemission	100
Nyemission	390

AL gäller, med vissa undantag som saknar betydelse i detta sammanhang, i sin helhet för alla aktiebolag oavsett deras storlek. Bestämmelserna om bl. a. aktiebrev och aktiebok kom till vid en tid, då bolagen i allmänhet hade relativt begränsad storlek och rörligheten i det ekonomiska livet var jämförelsevis låg. Dessa förhållanden har numera radikalt förändrats. Antalet aktiebrev med tillhörande kupongark har med tiden blivit mycket stort, främst genom aktiekapitalökningar. Aktieägandet som en sparform har även väckt ett allt större intresse hos allmänheten och detta har bidragit till ett ständigt växande antal aktieägare. Som exempel på nuvarande spridning av aktier kan tas förhållandena hos det i fråga om aktiekapital och antal aktieägare största börsbolaget, Telefonaktiebolaget L. M. Ericsson, samt hos de fyra största privatägda affärsbankerna.

	Aktiekapital nom. milj. kr.	Antal aktieägare
L. M. Ericsson	615,2	89 000
Svenska Handelsbanken	501,6	70 000
Skandinaviska Banken	393,0	47 000
Göteborgs Bank	116,4	17 000
Stockholms Enskilda Bank	97,5	12 700

Det ökade antalet aktiebrev och den växande kretsen av aktieägare har med nuvarande system skapat svårbemästrade problem i fråga om själva hanteringen av aktierna. Detta gäller kanske framför allt för bankerna, som i stor utsträckning för de större bolagens räkning uppträder som mellan-

hand mellan bolaget och dess aktieägare i samband med utdelningar och emissioner. Problemen hänger bl. a. samman med att ett aktiebrev — som består av mantel och kupongark med talong — enligt gällande rätt är bärare av den rätt som tillkommer en aktieägare, den s. k. aktierätten. Denna omfattar förutom äganderätten till en andel i bolaget bl. a. rätt till utdelning och rätt att delta i emissioner. Förutsättning för att få del av dessa ekonomiska förmåner är i princip, att aktieägaren vid utdelning lämnar aktuell kupong och vid emission företer aktiebrevet för påskrift om att emissionsrätten utnyttjats, s. k. avstämpling. Det krävs sålunda inte att aktieägaren är inregistrerad i aktieboken. Sådant villkor kan dock vara intaget i bolagsordningen. Däremot kan rösträtt på bolagsstämma utövas först efter inregistrering i aktieboken.

AL föreskriver inte någon absolut skyldighet för ett aktiebolag att ge ut aktiebrev eller att förse det med kupongark. Av praktiska skäl och för att underlätta omsättningen av aktier brukar dock bolagen utfärda sådana värdepapper i aktieägarnas intresse. I vart fall gäller detta börsbolag och därmed jämförliga bolag. Detta medför att aktiehanteringen f. n. är i hög grad bunden till manuella åtgärder och därigenom mycket personal- och lokalkrävande. Bundenheten till manuell hantering lämnar mycket litet utrymme för rationaliseringar och kostnadsminskande åtgärder. Moderna kontorstekniska hjälpmedel — t. ex. ADB — kan sålunda inte utnyttjas på ett effektivt sätt vid aktiehanteringen. Emissionskostnaderna i ett mycket stort bolag kan i vissa fall utgöra mer än två procent av det genom emissionen tillförda kapitalet. Av dessa kostnader är avstämplingskostnaderna den största posten. Den genomsnittliga kostnaden per aktieägare och emission uppgår i börsbolagen till uppskattningsvis minst 35 kr. Är det fråga om den årliga utdelningen stannar kostnaden sannolikt inte under 4 kr. 50 öre per aktieägare.

Bristerna i nuvarande system framträder inte bara vid aktiehanteringen som sådan. Aktieboken är, som bl. a. framgått av redogörelsen under 2.4.2., svåröverskådlig och som regel inaktuell i fråga om införda ägaruppgifter. Detta försvårar bl. a. möjligheten till kontakt mellan bolaget och dess aktieägare, exempelvis i samband med en emission, eller mellan olika aktieägare i ett bolag.

I fondbörsutredningens förslag och i de yttranden som avgetts över det har olägenheterna i det nuvarande aktiehanteringssystemet närmare belysts. En analys av dessa visar att man kan komma till rätta med dem om det går att utnyttja den moderna kontorsteknikens hjälpmedel i större utsträckning än som nu sker. Jag begränsar mig här till att peka på att i större bolag med många aktieägare kan datateknik med fördel användas, om utdelningsbelopp och emissionsbevis får sändas ut på grundval av en förteckning över berättigade mottagare.

Den redogörelse jag har lämnat för värdepappersmarknadens utveckling,

för hur denna påverkar aktiehanteringen och för bristerna i nuvarande aktiebrevs- och aktiebokssystem talar för en omläggning av systemet. Jag förordar därför att en reform genomförs som tar sikte på att för i vart fall större aktiebolag göra det möjligt att rationellt utnyttja modern kontors-teknik, bl. a. datateknik.

Fondbörsutredningens förslag är mot den tecknade bakgrunden ett steg i rätt riktning och tar från tekniska synpunkter väl till vara de möjligheter som nu finns för att åstadkomma en rationell aktiehantering. Som framgår av redogörelsen under 4.1. bygger utredningens förslag på en reformering av de legala föreskrifterna om aktieägarregistrering. Aktiebrevet behålls men kupongerna slopas. Man kan naturligtvis överväga att gå ett steg längre och avskaffa också aktiebrevet och alltså skapa ett värdepapperslöst system. I ett sådant system får ett bolag föra särskilda konton på vilka aktieägarens aktierätt anges i analogi med vad som nu sker i fråga om pengar för innehavare av checkräkning eller postgirokonto. Tanken på en så radikal lösning har tagits upp av utredningen och av några remissinstanser. Bl. a. av hänsyn till internationella förhållanden har emellertid lösningen avvisats.

Redan nuvarande system tillåter som jag nyss påpekat aktiebolag att avstå från att ge ut aktiebrev eller kupongark. Kräver aktieägare inte att få aktiebrev som bevis på sin andelsrätt i bolaget, behöver något brev inte utfärdas. Utdelning kan efter beslut av bolaget ske, i stället för mot kupong, på grundval av uppgifter i aktieboken eller annan förteckning som bolaget kan föra. En sådan ordning tillämpas emellertid i praktiken inte alls eller ytterst sällan. För bolag, vars aktier är föremål för allmän handel och har en stor spridning, krävs för att aktierna skall kunna omsättas att brev utfärdas. Också emissioner skulle kunna vålla svårigheter om aktiebrev inte fanns. Eftersom utgivande av aktiebrev tett sig ofrånkomligt, har det framstått som naturligt att låta kupongark följa med på traditionellt sätt.

Fördelarna med ett värdepapperslöst system är otvivelaktigt från många synpunkter stora. Detta gäller kanske framför allt för sådana stora aktiebolag som nyss åsyftades. Å andra sidan är det just för bolag av det slaget som det f. n. är svårt att få en klar uppfattning av systemets praktiska konsekvenser i skilda hänseenden. Olika säkerhetsaspekter kommer in i bilden. Det fordras bl. a. regler som tryggar och på samma gång underlättar aktieomsättningen. Verkningarna internationellt sett är också svåra att överblicka. Jag godtar därför den bedömning utredningen gjort i detta hänseende och avser inte att förorda regler som underlättar en mera allmän övergång till ett värdepapperslöst system. Med anledning av vissa uttalanden under remissbehandlingen vill jag dock framhålla att det för bolag, som har endast ett fåtal delägare och vars aktier inte är föremål för allmän handel, kan vara tillräckligt att föra konton över sina aktieägare och att detta med aktieägarnas medgivande är tillåtet inom ramen för nuvarande system.

De av fondbörsutredningen föreslagna reglerna för aktiebrev och aktie-

bok avses vara alternativa till motsvarande bestämmelser i AL och skall — i princip efter fritt val — kunna tillämpas av aktiebolag som så önskar. Förslaget har utförligt redovisats under 4.1. I korthet innebär det följande.

Nuvarande aktiebrev ersätts av kuponglösa aktiebrev, som i princip skall omfatta en persons hela aktieinnehav i ett visst aktiebolag. Vid försäljning makuleras det gamla aktiebrevet och ett nytt utfärdas i köparens namn. De nya aktiebrev är delbara och sammanläggningsbara. Säljer en person endast en del av sitt aktieinnehav i ett bolag, delas brevet upp och nya brev ställs ut, som svarar mot det antal aktier som tillkommer köparen resp. säljaren. En aktieägare med flera aktiebrev kan få dem sammanlagda till ett enda.

De nya aktiebrev är enligt utredningens förslag bärare av aktierätten på samma sätt som breven i det nuvarande systemet utom i fråga om rätten till utdelning och till deltagande i emission. Dessa rättigheter är nämligen knutna till registreringen av aktieinnehavet i aktieboken. Den som en viss dag — avstämningsdagen — står som ägare av aktie i aktieboken är legitimerad att få utdelningsbelopp och emissionsbevis. Ett bolag kan alltså, om god tro föreligger, betala utdelning eller lämna ut emissionsbevis till den aktieägare som är registrerad på avstämningsdagen. Någon straffsanktionerad skyldighet att registrera sig finns inle utan den civilrättsliga påföljden av underlåten registrering — att inte kunna få utdelning eller delta i emission — anses utgöra ett tillräckligt incitament för anmälan av aktieförvärv till aktieboken. Genom det intresse som sålunda finns för aktieägare att skriva in sig i aktieboken kommer denna att i betydligt större utsträckning än vad som nu är fallet avspegla den aktuella ägarsituationen. Aktiebokens överskådlighet underlättas av att registrering i nummerordning ersätts med registrering i alfabetisk ordning av de rättssubjekt som förvärvat rätt till aktierna. Inskrivning i aktieboken skall ske i den verkliga ägarens namn. Undantag kan dock medges av Kungl. Maj:t i fråga om utlandsägda aktier som förvaltas av t. ex. bank. Förvaltaren skall då kunna registreras i stället för ägaren. Aktieboken, som behåller karaktär av obligatoriskt och för allmänheten tillgängligt register, får föras med hjälp av datamaskin. I sådant fall skall en läsbar utskrift göras minst en gång i kvartalet. Aktieboken antas normalt komma att föras centralt av en värdepapperscentral, som tar över även andra serviceuppgifter.

Från teknisk synpunkt utgör utredningens förslag utan tvekan en god lösning av de svårigheter som karakteriserar aktiehanteringen i dag och tillgodoser i stort sett de krav som nu ställs inom värdepappersmarknaden. Det nya, alternativa aktiebrevs- och aktiebokssystemet har också under remissbehandlingen rönt ett övervägande positivt mottagande. Bl. a. har företrädarna för näringslivet hälsat förslaget med stor tillfredsställelse. Av remissinstanserna är det endast Svea hovrätt som har riktat allvarligare kritik mot utredningens förslag. Hovrätten, som ansett att förslaget inte kan

läggas till grund för lagstiftning utan ytterligare överarbetning, har gjort gällande att de inte oväsentliga avsteg från gängse värdepappersregler som görs i förslaget inte kan gå fria från rättsliga erinringar. Hovrättens uppfattning i rättsligt hänseende har utförligt redovisats under 5.1.

Jag har förut nämnt att fondbörsutredningen diskuterat en mera radikal och långsiktig lösning av aktiehanteringsens problem, eller med andra ord ett värdepapperslöst system, men att utredningen och de remissinstanser som berört frågan på anförda skäl f. n. ställt sig avvisande till en sådan lösning. Jag har godtagit denna bedömning och anser anledning saknas att, som Svea hovrätt synes förorda, skjuta upp en angelägen och tekniskt sett bra reform för att eventuellt få fram ytterligare alternativa lösningar till nu aktuella problem. Genomförs utredningens förslag kommer aktieboken att kunna lämna en aktuell och tillförlitlig information om ägarstrukturen i ett aktiebolag som tillämpar det föreslagna systemet. Detta är emellertid närmast en bieffekt av utredningens förslag och inte huvudsyftet med det. Jag kan hålla med hovrätten om att önskemål om bättre information om aktiebolagen kan i och för sig tillgodoses utan större ingrepp i gällande regelsystem. Huvudfrågan nu är emellertid inte insynen i bolagen utan frågan hur man skall komma till rätta med hanteringsproblemen.

Den allvarligaste invändningen från rättslig synpunkt som Svea hovrätt gör avser aktiebrevets egenskap av värdepapper. Hovrätten har sålunda satt i fråga om aktiebrevet i fondbörsutredningens utformning ens behåller egenskapen av värdepapper. Till detta vill jag anföra följande. De grundläggande reglerna i AL om aktierättens uppkomst i förhållande såväl till aktiebolaget som till tredje man och om aktiebrevet som bärare av denna rätt gäller i princip också beträffande bolag som tillämpar utredningens system. Det är som redan framhållits endast i fråga om rätten till utdelning och emissionsbevis, som ändring görs. I stället för kuponger resp. aktiebrevets företeende för påskrift krävs registrering i aktieboken. Detta är dock inte någon genomgripande ändring av aktiebrevets karaktär. Enkelt uttryckt innebär det enbart ett utnyttjande av den möjlighet som redan finns att knyta rätten till aktieutdelning till registrering i aktieboken (se Marks von Würtemberg-Sterzel, Lagen om skuldebrev s. 119). Utredningen har endast reglerat denna möjlighet i lag och vidgat den till att avse också rätten att delta i emissioner. Aktiebrevets legitimationsverkan uttunnas i viss mån. Detta gäller dock i princip endast i fråga om rätten att delta i en emission. Vid tillämpning av 39 § AL innebär utredningens förslag inte någon ändring av brevets legitimationsverkan. Innehavet av aktiebrev (med indossament) legitimerar på sätt som i detta lagrum sägs till registrering i aktieboken. Det kan som jag ser det inte med fog göras gällande att aktiebrevet genom de föreslagna ändringarna förlorar sin egenskap av värdepapper eller ens i någon mera väsentlig mån ändrar sin nuvarande rättsliga karaktär.

Svea hovrätt har vidare befarat att komplikationer kan uppstå vid tillämpningen av utredningens system, t. ex. i samband med en vindikations- eller återvinningstalan. Svårigheterna hänger enligt hovrätten samman med att identifieringen av objektet upphör som en följd av systemet med enhetsbrev. Vid en vindikationstalan kan naturligtvis problem uppstå, exempelvis om ett stulet aktiebrev har växlats mot ett nytt som sedan tillfallit en köpare. Motsvarande problem existerar emellertid redan enligt gällande rätt, nämligen när aktiebrev byts ut enligt 38 § andra stycket AL. En annan sak är att utbyte blir av långt större praktisk betydelse med utredningens system än f. n. Vad angår återvinningstalan lär förutsättningar för sådan talan sällan vara uppfyllda vid överlåtelse över börsen. Föreligger däremot ett direkt förvärv från gäldenären kan en återvinningssituation uppstå. Några svårigheter att genomföra en återvinning förefaller då knappast behöva vara för handen. Har den till vilken överlåtelse skett bytt ut aktiebrevet mot ett nytt, blir det naturligtvis det nya brevet som skall återställas. I övrigt torde det i likhet med vad som nu är fallet få ankomma på domstolarna att ta ställning till tillämpningsproblem som kan uppstå vid det nya systemet.

Av vad jag nu sagt framgår att jag i rättsligt hänseende inte kan finna några avgörande skäl mot att genomföra fondbörsutredningens system. I denna uppfattning styrks jag av att de remissinstanser — aktiebolagsutredningen och köplagssakkunniga — som jämte Svea hovrätt haft särskild anledning att bedöma förslaget från juridiska synpunkter inte haft några erinringar mot det i sådant hänseende. Ej heller i övrigt föreligger några mera vägande skäl som talar mot systemet.

Jag förordar därför en omläggning av aktiehanteringen i huvudsak enligt de riktlinjer fondbörsutredningen dragit upp. Detta innebär framför allt att utdelning och emissionsbevis skall kunna distribueras till aktieägarna på grundval av registrering i aktieboken. I vissa avseenden som inte direkt påverkar helhetsbilden av utredningens system är jag av annan uppfattning än utredningen. Jag avser därmed bl. a. spörsmålen om förvaltarregistrering, centralt förande av aktiebok samt tillämpningsområdet för det nya systemet. Dessa frågor ämnar jag behandla under 6.2.—6.4. Till vissa andra avvikelser i förhållande till utredningsförslaget återkommer jag i specialmotiveringen.

En reform i nu angiven riktning underlättar utan tvekan hanteringen av aktier för aktiebolag samt för banker och fondkommissionärer. Med nya metoder för hanteringen öppnas vägar för genomgripande rationaliseringar. Behovet av arbetskraft och lokaler kommer att gå ned högst betydligt. Detta bör ha en kostnadssänkande effekt. Underlag saknas av naturliga skäl för en beräkning av denna effekt eller för en kostnadsjämförelse mellan nuvarande system och det föreslagna. Inom det nya systemets ram blir det emellertid en angelägenhet för både värdepappersemittenterna och företrä-

darna för fondhandeln att utveckla nya metoder och rutiner och på så sätt ta till vara de faktorer av rationaliseringsnatur som kan medföra kostnadsbesparingar. Viktigt är därvid att effekten av rationaliseringsåtgärderna inte spolieras eller motverkas av negativa följder av den förenklade aktiehanteringen. Farhågor i denna riktning har under remissbehandlingen yppats av flera representanter för näringslivet. Man syftar därvid på att den dagliga handeln med aktier kommer att kräva ökade arbetsinsatser och dra större kostnader än f. n. Orsaken härtill anges närmast vara att med det nya systemet kommer så gott som varje aktietransaktion att åtföljas av växling av aktiebrev. För att neutralisera dessa negativa verkningar föreslås under 6.2. en vidgad rätt till förvaltarregistrering, där jag också något belyser nu antydda kostnadsproblem.

För den enskilde aktieägaren, i vart fall ägare med ett begränsat aktieinnehav, framstår inte fördelarna med omläggningen av aktiehanteringen som särskilt stora. Kupongklippningen faller visserligen bort. Däremot måste aktieägare själv också i det nya systemet alltjämt kontrollera, att breven utfärdats på rätt antal aktier och aktieslag, att utdelningen verkligen kommer honom till handa och svarar mot rätt antal aktier och att teckningstiden vid nyemissioner iakttas för att teckningsrätten inte skall upphöra. Å andra sidan kan sägas att de besparingar aktiebolagen gör indirekt kommer aktieägarna till godo. En särskild fördel för aktieägare är att alla växlingssvårigheter elimineras. Detta är också ägnat att öka transaktionshastigheten vid handel i små poster. Växling av aktiebrev bör enligt min mening ingå i den service som kostnadsfritt skall stå till aktieägarnas förfogande.

En annan följd av omläggningen, närmast en bieffekt, är den förbättrade insynen i aktiebolagens ägarförhållanden. Detta har sin grund i att aktieboken blir mer aktuell och tillförlitlig. Även om offentlighetsprincipen i fråga om aktieboken gäller redan nu så innebär den föreslagna omläggningen av aktieboken en markant förändring i principens faktiska innehåll. Följderna härav är svåra att överblicka. Flera remissinstanser har tagit upp denna problematik och diskuterat hur långt kraven på offentlighet bör sträckas från olika synpunkter. En uppfattning är att i registreringshänseende göra skillnad mellan mindre och större aktieinnehav. Varken samhället eller allmänheten anses kunna ha något berättigat intresse av att känna till namnen på de personer som har små aktieposter. För många framstår aktieägandet i dagens läge som en av åtskilliga sparformer och skäl finns för samma sekretesskydd i fråga om mindre aktieinnehav som i fråga om tillgodohavande på bankräkning. Däremot anses det vara angeläget att personer som genom sitt aktieinnehav kan påverka ett bolags förvaltning inte förblir anonyma. Jag delar den uppfattning som sålunda kommit till uttryck under remissbehandlingen. En av tekniska skäl betingad reform bör inte få den praktiska effekten att också personer, som har små

aktieposter och som normalt inte genom att utöva rösträtt har del i bolagets förvaltning, får sina aktieinnehav bragta till offentlighetens kännedom. Jag förordar därför i fråga om bolag som tillämpar det nya systemet en begränsning av aktiebokens offentlighet så att uppgifter i aktieboken om aktieägare som har högst 500 aktier i bolaget inte skall vara offentliga.

Övergången till det nya systemet kommer att erbjuda vissa problem. Tusentals aktieägare skall anpassa sig till nya rutiner och detta lär inte kunna effektivt genomföras med mindre en intensiv och målmedveten upplysning sker till allmänheten om det nya systemet och dess konsekvenser för aktieägarna. Det torde ankomma på aktiebolagen och det företag, som enligt vad jag ämnar föreslå under 6.4. skall föra bolagens aktiebok m. m., att svara för en sådan massiv information.

Aktiefondsutredningen har nu lagt fram förslag till bl. a. lag om värdepappersfondrörelse (SOU 1969:16). Förslaget syftar till att i lag reglera aktiefondernas verksamhet. Med aktiefond avses företag som har till uppgift att för allmänhetens räkning köpa in och förvalta aktier och andra värdepapper. I samband med behandlingen av denna lagstiftningsfråga ämnar jag ta upp frågan om registrering av aktiefonds förvaltningsinnehav av aktier.

Ett flertal remissinstanser har kommit in på de skattemässiga aspekterna vid en omläggning av aktiehanteringen. Bl. a. påtalas liksom utredningen gjort behovet av ändringar av gällande bestämmelser i taxerings- och kupongskatteförordningarna. Inom finansdepartementet har med anledning av utredningens förslag utarbetats en promemoria med förslag till en ny kupongskatteförordning och till vissa ändringar i taxeringsförordningen. Promemorian har remissbehandlats i vanlig ordning. Förslag i dessa hänseenden bör läggas fram för riksdagen samtidigt med förslaget till förenklad aktiehantering. Också andra skattefrågor har tagits upp under remissbehandlingen, nämligen frågan om rätt till avdrag vid inkomsttaxeringen för emissionskostnader och kostnader för anlåtande av en värdepapperscentral. Till denna fråga återkommer jag i det följande under 6.4.

6.2. Förvaltarregistrering

Handel med aktier i svenska aktiebolag förekommer också på utländska marknader. Bolag, vars aktier är avsedda att spridas i utlandet, kan få tillstånd att ge ut innehavaraktiebrev. Bland börsbolagen förekommer sådana brev bara i ett enda, nämligen i Telefonaktiebolaget L. M. Ericsson. Sammanlagt sju börsbolag har sina aktier noterade även på utländsk börs. Hur stort nominellt aktiekapital i resp. bolag som verkligen befinner sig i utländsk ägo och förvaltas utomlands är omöjligt att ange med någon större grad av säkerhet. En uppskattning av det sammanlagda marknadsvärdet

av utomlands förvaltade aktier i svenska bolag vid årsskiftet 1967/68 pekar emellertid på storleksordningen en miljard kr.

Ett aktiebolag, som önskar få sina aktier inregistrerade på en utländsk börs, måste uppfylla de villkor som börserna på platsen ställer upp. Normalt krävs att bolaget utser en lokal bank eller bankirfirma till ombud som kan förmedla utdelningsbetalning m. m.

På många av de utländska aktiemarknader där svenska aktier är representerade är det brukligt att aktieägare anförtror sina aktier åt bank eller annan institution, som vid utövandet av förvaltningsfunktioner inte utåt redovisar aktieinnehavet som tillkommande viss individuell deponent. Den som förvaltar eller på annat sätt anförtrotts aktien låter registrera sig i aktieboken hos vederbörande bolag som proforma-aktieägare i stället för den verkliga ägaren. All kommunikation mellan bolaget och dess aktieägare går i ett sådant fall över proforma-ägaren.

För svensk rätts del är det en grundläggande princip att i aktieboken skall föras in endast den som verkligen är ägare till aktien. Detta betyder att den som innehar aktie som ombud för ägaren inte får registreras. Aktiebolagets styrelse skall således, om den känner till rätta förhållandet, vägra registrering i aktieboken.

Principen om att endast den verkliga ägaren får föras in i aktieboken ligger till grund också för utredningsförslaget. För att inte skapa problem i fråga om utomlands noterade svenska aktier och för att tillmötesgå önskemål som eventuellt i framtiden kan finnas hos svenska aktiebolag att få tillgång till utlandsmarknaden har fondbörsutredningen emellertid gjort ett avsteg från principen. Utredningen har föreslagit att bolag undantagsvis efter särskilt tillstånd skall kunna få rätt att i aktieboken föra in en förvaltare, som kan åberopa innehavet av aktiebrevet (med indossament), utan att den verkliga ägarens namn blir känt för bolaget. Tillstånd skall enligt motiven få ges endast när fråga är om utlandsägda aktier (utländsk förvaltarregistrering). Utmärkande för denna registrering är bl. a. att utdelning, emissionsbevis och andra meddelanden skall tillställas den registrerade förvaltaren. Denne är sedan i sin tur redovisningsskyldig gentemot den verkliga ägaren. Någon rösträtt föreligger inte vare sig för ägaren eller förvaltaren. Om den utländske aktieägaren är intresserad av att utöva rösträtt, måste han återkalla förvaltningsuppdraget och registrera sig i aktieboken.

För "svenska" aktieinnehav, med vilket uttryck jag avser aktier ägda av personer som är bosatta här i landet, har utredningen inte velat föreslå förvaltarregistrering av nu angiven art. I stället har utredningen öppnat möjlighet för aktiebolag att i förekommande fall på en särskild förteckning föra upp en person, som har i uppdrag av aktieägaren att förvalta dennes aktie eller som har aktie i pant. Registreringen i förteckningen har den verkan att förvaltaren/panthavaren i aktieägarens ställe får motta utdelningsbelopp och emissionsbevis. Utmärkande för dessa fall är, att

ägaren är registrerad i aktieboken och kan utöva rösträtt samt att behörigheten att bli antecknad i förteckningen måste kunna styrkas genom skriftlig handling vid vars tillkomst aktieägaren medverkat.

Allmän enighet torde råda om nödvändigheten av någon slags form av förvaltarregistrering. Det är närmast utformningen och omfattningen av sådan registrering som vållar meningsskiljaktigheter. Den av fondbörsutredningen föreslagna formen har i allmänhet lämnats utan erinran under remissbehandlingen. Men företrädarna för näringslivet, som särskilt berört denna fråga, har velat gå ett steg längre än utredningen och öppna möjlighet för aktiebolag att också i fråga om svenska aktieinnehav kunna i stället för ägaren registrera förvaltare (inhemsk förvaltarregistrering). Detta föreslås kunna ske genom att bolagen får en generell rätt till sådan registrering under förutsättning att förvaltaren är auktoriserad. Det är närmast aktier deponerade hos bankernas notariatavdelningar och hos de privata fondkommissionärerna som anses kunna bli föremål för inhemsk förvaltarregistrering.

Förespråkarna för en inhemsk förvaltarregistrering har tänkt sig att ett sådant system i praktiken kan fungera på följande sätt. Utdelning till deponenterna hos en och samme förvaltare verkställs genom en enda utbetalning till förvaltaren. Denne fördelar sedan utdelningen på de olika deponenternas konton. På motsvarande sätt förfars vid emissioner. Handel mellan dem som har sina aktier deponerade hos samme förvaltare kräver inte någon omregistrering i aktieboken eller omskrivning av aktiebrev. Transaktionerna avvecklas genom bokföringsåtgärder i form av debiteringar och krediteringar av deponenternas konton. Också mellan deponenter hos olika förvaltare får handel ske utan omskrivning av aktiebrev. Leverans mellan förvaltarna kan undvikas genom ett clearingförfarande. Ändras vid sådan deponenthandel en förvaltares totala aktieinnehav, måste förändringen registreras i aktieboken senast i samband med utdelning eller emission.

Motiven för inhemsk förvaltarregistrering är mångskiftande och har utförligt redovisats under 5.2. Ett genomgående drag i näringslivets yttranden i denna fråga är att en inhemsk förvaltarregistrering medför rationaliseringsvinster och kostnadsbesparingar. Handeln med aktier anses nämligen bli något mera omständlig i det nya systemet än f. n., eftersom det i praktiken blir nödvändigt att registrera varje förvärv och sannolikt också att samtidigt ställa ut nya aktiebrev. Under remissbehandlingen har uppgetts, att nära nog hälften av alla aktietransaktioner avser hos notariatavdelningar och fondmäklare förvarade aktier, att under år 1968 fondhandlareföreningens medlemmar förmedlade i runt tal 300 000 aktieöverlåtelser, att flertalet av dessa i det nya systemet skulle ha föranlett växling av aktiebrev och att man med förvaltarregistrering skulle kunna minska antalet omregistreringar och växlingar av aktiebrev med 50 %. Bankföreningen har uppskattat den kostnadsbesparing som vid nuvarande volym av notariataffärer totalt

kan uppnås genom inhemsk förvaltarregistrering till ett par milj. kr. om året enbart för aktiebolagens del. Till detta belopp skall läggas minskade kostnader för fondhandlarna och notariatavdelningarna, vilkas storlek är svår att bedöma. Mot denna bakgrund sätts det t. o. m. i fråga om utredningens förslag rörande förenklad aktiehantering över huvud taget medför någon positiv nettoeffekt, om inte inhemsk förvaltarregistrering införs. En rationaliseringsvinst anges vidare vara att uppgifter om pantsättning, särskilda bestämmelser om avkastning m. m. inte behöver registreras både i aktieboken och hos förvaltarna.

För en inhemsk förvaltarregistrering talar enligt näringslivets representanter också den omständigheten att det ibland kan vara omöjligt att ange vem som är ägare till aktierna. Som exempel nämns föreskrift i testamente om att aktier skall tillfalla blivande arvingar till testators barn eller om att viss aktiepost skall sättas av till tryggande av vissa livräntelegat och, när livräntetagaren avlidit, tillfalla testators då levande arvingar. I dessa fall, som inte är ovanliga, utses vanligen en banks notariatavdelning till förvaltare.

Jag har förut under 6.1. klagjort min inställning till en omläggning av aktiehanteringen i syfte att få till stånd rationaliseringar och kostnadsbesparingar. En omläggning är dock meningslös eller diskutabel om dess vinster helt eller i stor utsträckning faller bort genom att olägenheter uppstår i vissa avseenden. Jag är emellertid beredd att ta hänsyn till de påtalade olägenheterna så att vinsten av omläggningen kan bli så stor som möjligt.

En lösning av problemen är att — som diskuterats i en bilaga till utredningens betänkande (SOU 1968: 59 s. 119) och som bankinspektionen särskilt pekat på — ta tillvara de möjligheter som nu finns och underlåta att ge ut aktiebrev i fråga om de aktier som är deponerade hos notariatavdelningarna. Inom notariatverksamheten förekommer nämligen en betryggande bokföring rörande deponenternas aktieinnehav. I den omfattning och för den period en deponent så önskar skulle hans aktieinnehav inte komma till uttryck i några fysiska aktiebrev utan i stället bestyrkas genom dokumentation av annat slag, närmare bestämt på två olika sätt: dels (i enlighet med villkoren i depåavtalet mellan deponenten och notariatavdelningen) som ett saldo på notariatavdelningens för deponenten förda konto och dels (enligt lagstiftningen om aktiebolag) som den i aktieboken införda ägaruppgiften. Om dessa möjligheter utnyttjas i det praktiska livet, skulle man delvis kunna undgå de kostnader som annars orsakas av att aktiebrev kontinuerligt makuleras och nyutfärdas, när aktie byter ägare. Denna lösning tillgodoser en del av de önskemål som näringslivet fört fram under remissbehandlingen. Kvar står dock att varje aktieöverlåtelse kräver omregistrering av ägare i aktieboken och att uppgifter om pantsättning m. m. måste dubbelföras. Olösta är också de inte helt opraktiska fallen där det är omöjligt att ange nå-

gon ägare till aktierna. En tungt vägande invändning mot den skisserade lösningen är att ett aktiebolag i så fall normalt skulle ha aktier av olika värdepappersrättslig karaktär, nämligen dels aktier för vilka utfärdats aktiebrev av vanlig typ med i stort sett ett löpande pappers natur och dels aktiebrevslösa aktier, underkastade reglerna om enkla skuldebrev. En och samma aktie skulle kunna växla rättslig karaktär allteftersom aktieägaren tar ut sin deponerade aktie och begär att få ut aktiebrev, resp. verkställer deposition hos en bank av ett aktiebrev. Detta kan skapa oklarhet och förvirring på aktiemarknaden. Härtill kommer att rättsläget beträffande aktiebrevslös aktie i vissa avseenden synes vara oklart.

En annan utväg måste tillgripas för att komma till rätta med problemen. Kostnads- och rationaliseringsskäl talar onekligen för en inhemsk förvaltarregistrering. Näringslivets representanter har utförligt belyst betydelsen av en sådan registrering bl. a. för den dagliga handeln med aktier. Jag skall här beröra närmast rationaliseringseffekten av en förvaltarregistrering för notariatavdelningarna och för aktieboksföraren. I det fortsatta resonemanget utgår jag från att aktieboken för alla aktiebolag som gått över till det föreslagna systemet kommer att föras centralt av en värdepapperscentral (VPC). Antalet aktieägande notariatkunder kan uppskattas till ca 100 000. Om förvaltarregistrering av dessa personers aktieposter inte tillåts, måste en mängd data registreras både hos notariatavdelningarna och hos VPC. Denna dubbelregistrering kan komma att bli mycket betungande i ett nytt system, särskilt i fråga om persondata. De av notariatavdelningarna förvaltade aktieposterna har nämligen i stor utsträckning komplicerade äganderättsförhållanden. Som exempel kan nämnas att rätten till avkastning på grund av bestämmelse i gåvobrev eller testamente kan vara skild från äganderätten och att det finns många delägare till en aktiepost. Det lär finnas åtskilliga tusen sådana på ett eller annat sätt komplicerade aktiedepåer. I vissa fall är äganderättsförhållandena så komplicerade att ingen bestämd person kan anges som ägare. Dubbelregistreringen får också vissa andra negativa följder för notariatavdelningarnas del. Vid mottagande av bekräftelse på verkställd registrering av person- och aktieinnehavsdata och vid mottagande av utdelningar och emissionshandlingar torde det vara nödvändigt för notariatavdelningarna att post för post kontrollera att VPC:s redovisning stämmer överens med notariatavdelningarnas egna noteringar. En kontrollverksamhet post för post behövs inte vid förvaltarregistrering. En sådan registrering innebär också en betydande rationalisering av den dagliga aktiebrevshanteringen vid notariatavdelningarna. Denna hantering består i dag till stor del av att individuella aktiebrev plockas fram eller läggs in i depåer i samband med köp och försäljning. Detta arbete kan i ett system med förvaltarregistrering i stor utsträckning ersättas med bokföringstransaktioner.

En annan påtaglig effekt av förvaltarregistrering i ett nytt system blir

att mängden registreringar i aktiebok minskar kraftigt. Det har uppgetts att drygt 1/3 av det totala antalet aktieposter ligger i notariatförvar. Eftersom notariatkunderna genomsnittligt lär ha fler aktieposter i olika aktiebolag än andra aktieägare, torde antalet aktieägare som anlitar notariatförvaltning vara lägre än 1/3 av det totala antalet aktieägare, dvs. uppskattningsvis ca 100 000 aktieägare (jfr tabell s. 54). Emellertid anses notariatkunderna vara betydligt aktivare än genomsnittsaktieägaren. Notariatavdelningarnas andel av värdepappersrörelsen kan därför bedömas utgöra 40 till 50 % av det totala antalet transaktioner. En förvaltarregistrering kan för VPC:s del från kostnads- och arbetssynpunkt få följande positiva effekter. När aktiebok läggs upp behöver man inte stansa upp uppgifter om namn och adress samt aktieinnehav för personer (notariatkunder), vilkas aktier förvaltarregistreras. Också registreringen av dessa personers adressförändringar faller bort. För notariatkunder slipper VPC registrera de individuella aktiebeståndsrorelserna. Vinsten i detta hänseende har uppskattats till 50 % av alla aktietransaktioner, totalt ca 3 000 per arbetsdag. Den dagliga tryckningen av aktiebrev minskar i motsvarande mån. I fråga om utdelnings- och emissionsrutinerna innebär förvaltarregistrering en minskning med 1/3 av VPC:s arbetsvolym. Dokumenthanteringsarbetet — exempelvis framtagning av aktiebrevsblanketter, sortering och distribution av färdiga blanketter, makulering och mikrofotografering av inlösta aktiebrev — minskas i motsvarande grad. Den antydda minskningen av registreringsarbetet hos VPC kommer utan tvekan att underlätta en övergång till det nya systemet och göra det möjligt för bolagen att snabbare än eljest kunna gå över till det nya systemet. Över huvud taget torde förvaltarregistrering medföra att aktiebolagens kostnader för anlitaandet av VPC kommer att reduceras.

De överväganden som jag nu redovisat leder enligt min mening till att en inhemsk förvaltarregistrering kan tillåtas. Den bör ges formen av generell tillstånd att i aktieboken i stället för ägare registrera den som enligt uppdrag förvaltar hans aktier, dock under förutsättning att förvaltaren är auktoriserad.

Inhemsk förvaltarregistrering aktualiserar på nytt frågan om sekretessskydd för aktieinnehav. Jag har behandlat denna fråga under 6.1. och därvid förordat att skillnad görs mellan mindre och större aktieinnehav. Gränsen har satts så att innehav av 500 aktier i ett bolag eller därunder åtnjuter sekretessskydd. Denna gränsdragning kan omintetgöras genom att aktieägare låter förvaltarregistrera sina aktier. Anledning saknas dock att genom förvaltarregistrering vidga möjligheten till sekretessskydd. Jag föreslår därför, att varje förvaltare skall vara skyldig att tillstålla VPC uppgift om aktieägare som har mer än 500 av ett bolags aktier registrerade hos förvaltaren. För varje bolag skall VPC sammanställa inkomna uppgifter. Sammanställningen skall vara offentlig hos VPC och bolaget.

Kretsen av auktoriserade förvaltare bör vara begränsad. Den inhemska förvaltarregistreringen bör nämligen inte splittras på alltför många och små enheter. Vissa krav måste ställas upp för auktorisation. Förvaltningsverksamheten skall ha så stor omslutning att det går att utnyttja förvaltarregistreringens fördelar på ett rationellt sätt och bör om möjligt vara förknippad med rätt att idka fondhandel i kommission. Den ekonomiska bakgrunden bör vara solid, så att garantier finns för att den enskilde aktieägaren vid förlust genom brand, stöld eller annan materiell förstörelse eller genom försummelse i hanteringen får liden skada ersatt. Kapacitet att omgående vidarebefordra meddelanden från bolaget eller enskild aktieägare till deponenterna måste finnas. Skattekontrollen kan fordra vissa kvalifikationer hos en förvaltare. Förvaltarens verksamhet bör vara underkastad offentlig tillsyn.

Nu uppställda villkor för auktorisation riktar i främsta rummet blickarna på dem som yrkesmässigt såväl förvaltar värdepapper som driver fondhandel i kommission, eller med andra ord fondkommissionärerna. Fondkommissionär kallas enligt fondkommissionslagen den som har tillstånd att idka verksamhet som avser köp och försäljning i kommission av aktier, obligationer och därmed jämförliga värdepapper. F. n. finns det 23 aktiva fondkommissionärer av vilka fjorton är affärsbanker och nio s. k. mäklarfirmer. Tillstånd till fondhandel ges när det gäller affärsbank av Kungl. Maj:t och i övrigt av bankinspektionen. För affärsbank ställs inte några speciella förutsättningar upp för tillstånd. Deras verksamhet i allmänhet regleras av banklagen, som för att skydda bankernas inlåningskunder mot förlust ställer långtgående krav på eget kapital hos banken, likviditet m. m. För mäklarfirmer gäller vissa villkor för att tillstånd skall kunna beviljas. Bl. a. krävs att det finns ett för rörelsen disponibelt kapital, vilket skall, beroende på företagsformen, uppgå minst till 200 000 eller 500 000 kr. Bankinspektionen fordrar i praktiken också att mäklarfirman skall ha en auktoriserad revisor. Enligt fondkommissionslagen skall det finnas en statlig tillsynsmyndighet för fondkommissionärerna. Det är bankinspektionen som utövar denna funktion. Tillsynen har bl. a. till syfte att se till att kommissionärerna följer de lagar och övriga bestämmelser som reglerar deras verksamhet. Vidare undersöks årligen mäklarfirmornas ekonomiska ställning. Därvid granskas särskilt att firmornas solvens och likviditet är tillfredsställande. Förvaring och förvaltning av värdepapper ingår som ett led i den verksamhet som drivs vid affärsbanks notariatavdelningar och denna verksamhet står i likhet med övrig bankverksamhet under bankinspektionens tillsyn. Också mäklarfirmer åtar sig sådana uppdrag och deras verksamhet i denna del är även föremål för bankinspektionens granskning (se 24 § fondkommissionslagen, 1918 års betänkande med förslag till fondkommissionslagen s. 97, prop. 1919: 114 s. 57). Av vad jag nu sagt följer att fondkommissionärerna i första hand bör kunna komma i fråga för auktorisation som förvaltare.

Utänför kretsen av fondkommissionärer finns det sådana som väl driver notariatverksamhet men som inte har rätt att idka fondhandel i kommission eller ens kan få sådan rätt. Jag avser med detta främst sparbankerna och jordbrukets kreditkassor. Bankinstitut av detta slag kan efter särskilt tillstånd av bankinspektionen få motta värdehandlingar till förvaring och förvaltning. Har sparbank eller kreditkassa en väletablerad och till omslutningen stor notariatverksamhet, bör den omständigheten att banken eller kassan inte samtidigt är fondkommissionär inte hindra auktorisation som förvaltare. En inhemsk förvaltarregistrering bör emellertid enligt min mening utgöra ett visst incitament för sparbankerna och jordbrukskasserörelsen att verka för en centralisering av notariatverksamheten genom Sparbankernas bank resp. Jordbrukets bank eller annat centralt organ. Det torde närmast bli fråga om en teknisk samverkan. Sparbankerna och jordbrukskasserörelsen har hittills inte varit främmande för att arbeta med centrala enheter.

Den som fått auktorisation som förvaltare kan med stöd av förvaltade aktier registreras i aktieboken som förvaltare av aktier, som tillhör här i landet bosatt person. Ett villkor är givetvis att depåavtalet mellan förvaltare och kunden förutsätter ett sådant förfaringssätt. I aktieboken skall anges att det är fråga om ett förvaltarskap för annans räkning. Någon registrering av ägaren görs inte. Är ägaren/kunden redan antecknad i aktieboken får han avföras ur denna, såvitt avser aktier som skall förvaltarregistreras.

För aktier som omfattas av inhemsk förvaltarregistrering kan någon rösträtt inte utövas på bolagsstämma och ägaren lika litet som förvaltaren kan med stöd av aktierna påverka aktiebolagets förvaltning. Detta gäller också i det fall att aktieägaren på grund av den förvaltarregistrerade aktiepostens storlek är uppförd på förut nämnd offentlig sammanställning över förvaltarregistrerade aktier. Om aktiebrev är ställt till viss man, ford-ras nämligen enligt 114 § AL för rätt att delta i bolagsstämman att aktieägaren är införd i aktieboken. Önskar aktieägare utöva rösträtt för aktier, som är förvaltarregistrerade, får han frigöra den del av aktierna, för vilken han vill rösta, och registrera sig som ägare av aktierna i aktieboken.

Av aktiebrev som utfärdas för förvaltarregistrerade aktier skall framgå att förvaltaren innehar aktierna för annans räkning. Den utdelning som tillkommer notariatkunder på grund av förvaltarregistrerade aktier i samma bolag kan förvaltaren motta i en enda post och sedan fördela mellan kunderna. Ett motsvarande förfaringssätt kan användas vid ny- och fondemissioner.

Jag skall i detta sammanhang behandla aktieägarens (notariatkundens) ställning i rättsligt hänseende vid förvaltarregistrering. Vid vanlig notariatförvaltning torde förvaltaren som regel vara skyldig att hålla en kunds aktiebrev avskilda från andra i förvar lämnade aktiebrev. Även om aktiebrev är försett med in blanco-överlåtelse, kan kundens aktiebrev identifieras genom att brevet skall ange aktiens eller aktiernas ordningsnummer. Kunden

är alltså bevarad vid sin äganderätt till individuellt bestämda aktiebrev, vilket har betydelse bl. a. om förvaltaren går i konkurs. Vid förvaltarregistrering kan samma förfaringssätt tillämpas. Aktiebrev individualiseras genom att brevet som utfärdas för förvaltaren skall innehålla ett ordningsnummer och det kan förvaras särskilt för varje kund. Av praktiska skäl och för att till fullo kunna utnyttja förvaltarregistreringens fördelar bör dock förvaltaren, såvitt avser aktier i samma aktiebolag, ges rätt både att förvara enskild kunds aktiebrev tillsammans med andra, som mottagits för samma ändamål, och att få brev utfärdat avseende flera kunders innehav eller avseende förvaltarens totala innehav av aktier som lämnats till förvaltning. Som gemensam beteckning för sådana förvaltningsformer används i fortsättningen samförvaltning. Aktieägaren får i avtalet med förvaltaren medge — förutom att aktierna förvaltarregistreras — att förvaltaren får samförvalta hans aktier. Samförvaltning innebär att kundens äganderätt övergår från att avse ett visst bestämt aktiebrev till att gälla en andel i samtliga samförvaltade aktiebrev i samma bolag. Skyldighet föreligger självfallet för förvaltaren att förvara samförvaltade aktiebrev avskilda från egna aktiebrev och från andra i förvar lämnade aktiebrev som inte samförvaltas. Vid samförvaltning har kunden del i samförvaltade aktiebrev i förhållande till vad han lämnat in till förvar [jfr 9 § andra stycket lagen (1931: 110) om upplagshus och upplagsbevis och tredje stycket i lagen (1944: 181) om redovisningsmedel].

Avtal om samförvaltning medför också möjlighet för förvaltaren att inom kundkretsen genomföra giltiga överlåtelser genom debitering resp. kreditering av köparens resp. säljarens konto. En sådan affär kommer inte att avspeglas i aktieboken. Samma förfaringssätt kan användas i fråga om aktieaffärer mellan kunder hos olika förvaltare, om ett clearingförfarande tillämpas mellan förvaltarna. Ändringar i en förvaltares totala innehav av förvaltarregistrerade aktier i ett bolag bör dock anmälas för registrering senast i samband med utdelning eller emission i bolaget.

Aktieägares transaktioner med sina förvaltarregistrerade aktier följer reglerna om disponerande över egendom i tredje mans besittning. För att sakrättsligt giltig överlåtelse eller pantsättning skall föreligga fordras att förvaltaren underrättas om rättshandlingen. Motsvarande gäller i fråga om utmätning (se 74 § andra stycket utsökningslagen).

När en notariatkund vill ta ut i förvar lämnat aktiebrev, får förvaltaren hos värdepapperscentralen begära att få på kunden/aktieägaren ställt aktiebrev. Denna transaktion får karaktär av utbyte av "förvaltarens aktiebrev" mot ett nytt ställt på aktieägaren. Har förvaltaren fått ett brev som avser flera kunders aktier, företer förvaltaren sitt brev för nedskrivning eller utbyte mot två nya brev, ett brev ställt på aktieägaren och ett "restaktiebrev" ställt på förvaltaren. I samband med utbytet förs aktieägaren in i aktieboken. Motsvarande gäller när notariatkund överlåter sina aktier och den nye ägaren inte vill ha aktierna förvaltarregistrerade. Jag vill i detta samman-

hang betona att avtal om förvaltarregistrering måste utformas under beaktande av kundsidans intressen. Avtalet bör sålunda kunna sägas upp av aktieägaren med omedelbar verkan, så att han snabbt kan få ut aktiebrev och bli registrerad i aktieboken. Detta har betydelse om han t. ex. vill utöva sin förvaltningsrätt på bolagsstämman.

I det föregående har jag delvis kommit in på problem som bör lösas i praktiken och inte genom lagstiftning. Det torde närmast ankomma på förvaltarna, bankerna och andra fondkommissionärer, att inom uppdragna gränser i detalj utveckla systemet med inhemsk förvaltarregistrering så att effekten av systemet blir så positiv som möjligt. Jag har förut redogjort för hur systemet enligt dess förespråkare kan tänkas fungera i praktiken och jag har, som delvis framgår av det förut sagda, inte något att invända mot där uppdragna linjer. Givetvis måste förvaltare tillstålla aktieägare ett särskilt bevis på de aktier denne lämnat in för förvaltarregistrering.

En förvaltare kan själv äga aktier i ett aktiebolag som tillämpar det nya aktiehanteringssystemet. Framför allt gäller detta förvaltare som inte är underkastad några inskränkningar i rätten att förvärva aktier, dvs. annan fondkommissionär än bank. Det torde få ankomma på bankinspektionen att utöva kontroll hos förvaltarna att inregistrering hos VPC sker med strikt uppdelning mellan innehavda egna aktier, som kan ägarregistreras på normalt sätt i förvaltarens eget namn, och deponerade aktier, som endast får förvaltarregistreras.

Inför inhemsk förvaltarregistrering uppkommer frågan om man därutöver behöver en utländsk förvaltarregistrering utformad på det sätt fondbörsutredningen föreslagit. Aktieägare bosatta utomlands eller utländska förvaltarinstitut kan lämpligen låta inregistrera aktieposter genom en svensk förvaltare. Redan nu förekommer det att sådan aktieägare har aktier i depå hos svensk bank och så torde säkert bli fallet i viss utsträckning också framdeles, exempelvis beträffande förvaringsuppdrag av liten omfattning. När det gäller de stora "utlandsbolagen" som Aktiebolaget Electrolux, Aktiebolaget Svenska Kullagerfabriken, Telefonaktiebolaget L M Ericsson och Svenska Tändsticks Aktiebolaget torde det dock vara nödvändigt att deras traditionella utlandsombud (paying agents etc.) får behålla sin hittillsvarande ställning som förvaltare av utlandsägda aktier och att dessa ombud tillåts att i det nya systemet få förvaltarregistrera sådana aktier. Detta kan lämpligen ske på det sätt utredningen föreslagit eller genom att aktiebolag, vars aktier har en marknad utomlands, får tillstånd att i fråga om utlandsägda aktier i aktieboken registrera förvaltaren i stället för ägaren. Med utlandsägda aktier avser jag som tidigare framhållits aktier som innehas av någon som är bosatt i utlandet. Tillstånd som nu avses kan begränsas till fria aktier eller viss serie av sådana aktier. Också vid utländsk förvaltarregistrering skall av det för den utländske förvaltaren utfärdade aktiebrevet framgå att aktien eller aktierna innehas för annans räkning.

Nu ifrågavarande förvaltarregistrering är alltså avsedd att tillämpas beträffande utländska förhållanden och det lär i regel bli lagen i det land, till vilket rättsförhållandet är knutet, som får bestämma formerna för överlåtelse eller pantsättning av förvaltarregistrerade aktier.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att auktorisera svensk förvaltare och att ge aktiebolag tillstånd att i aktieboken registrera utländsk förvaltare. Möjlighet bör dock finnas för Kungl. Maj:t att i viss utsträckning delegera denna befogenhet till bankinspektionen. I samband med auktorisation eller tillstånd som här avses bör få föreskrivas de villkor som från skilda synpunkter kan anses vara nödvändiga. Sålunda bör svensk förvaltare åläggas att till sina deponenter vidarebefordra meddelanden inte bara från aktiebolaget och VPC utan också från enskild aktieägare eller från en aktieägareförening. Taxerings- och skattekontroll kan göra det nödvändigt att lägga viss uppgiftsskyldighet på förvaltarna. Denna fråga kommer att behandlas i samband med förslaget till omläggning av kupongskatten. Också i övrigt kan från säkerhetssynpunkter eller av andra anledningar föreskrifter visa sig behövliga. Jag är sålunda inte främmande för tanken att annan fondkommissionär än bank för rätt till auktorisation som förvaltare bör ställa vissa ekonomiska garantier i syfte att skydda deponenterna mot förlust. Vad nu sagts om villkor i samband med auktorisation får i tillämpliga delar gälla när fråga är om att lämna bolag tillstånd till utländsk förvaltarregistrering. Villkoren för utländsk förvaltarregistrering får självfallet utformas så att tillbörlig hänsyn tas till de skyldigheter som kan åläggas utländsk förvaltare enligt lagstiftning och praxis i förvaltarens hemland. Asidosätts meddelat villkor i väsentlig mån, skall auktorisationen eller tillståndet kunna återkallas.

Den inhemska förvaltarregistreringen bör ge upphov till nya former för notariatförvaltning av aktier. F. n. är avgifterna för sådan förvaltning förhållandevis höga, bl. a. beroende på att den nuvarande aktiehanteringen är kostnadskrävande och på att förvaltaren som regel ställer viss service till deponenternas förfogande. Med ett nytt system för hanteringen synes förutsättningar föreligga för en sänkning av avgifterna. I vart fall bör deponenterna kunna erbjudas nya former av deposition där förvaltningen med därtill direkt knutna tjänster är det enda som ställs till deponentens förfogande. En sådan förvaltning torde inte behöva ställa sig särskilt dyrbar i det nya systemet. Det är enligt min mening viktigt att avgifterna avpassas så att de inte utgör något hinder för aktieägare att anlita inhemsk förvaltarregistrering.

I vissa fall föreligger på grund av föreskrift i lag eller av annan anledning hinder mot att i fråga om deponerade aktier använda inhemsk förvaltarregistrering. Aktier tillhörande omyndig skall enligt 15 kap. 7 § föräldrabalken registreras i aktieboken, vilket innebär att den omyndige skall antecknas som ägare av aktierna. Överstiger värdet av omyndigs aktier 5 000

kr., skall enligt 15 kap. 8 § samma balk aktierna i den omyndiges namn deponeras i riksbanken eller annan bank. Har aktierna nedsatts i förvar hos bank, är banken enligt 2 § första stycket 1 lagen (1924:322) om vård av omyndigs värdehandlingar skyldig ombesörja att aktierna registreras i aktieboken i den omyndiges namn. Den som deponerat sina aktier i en bank kan önska utöva rösträtt och av den anledningen vilja stå som aktieägare i aktieboken. Panthavare kan ha intresse av att i enlighet med avtalet om pantsättningen få disponera över utdelningen på pantsatta aktier. I fråga om omyndigs aktier, som ligger i förvar hos bank, bör möjlighet öppnas att tillåta systemet med inhemsk förvaltarregistrering. Detta kräver en ändring av bestämmelserna om registrering av omyndigs aktieinnehav. Till denna fråga återkommer jag i specialmotiveringen. För övriga angivna fall utgör det av fondbörsutredningen föreslagna systemet med en särskild förteckning över uppdragstagare m. fl. en godtagbar lösning. Aktieboken tar upp ägaren med hänvisning till särskilda bestämmelser om utdelning m. m. i den särskilda förteckningen. I denna anges legal ställföreträdare eller annan som enligt skriftligt avtal har rätt att få utdelning m. m. Omfattningen av de fall där förteckningen kan komma till användning och den konkreta utformningen av institutet avser jag att behandla närmare i specialmotiveringen.

6.3. Tillämpningsområdet för ett nytt system

Från många synpunkter är det otvivelaktigt fördelaktigast om samma aktiebrevs- och aktiebokssystem tillämpas av samtliga aktiebolag. Inte minst gäller detta frågor som avser aktieutdelning och utgivande av emissionsbevis i samband med kapitalökning. Rättsförluster kan lätt uppstå för den enskilde aktieägaren om aktiebolagen har valrätt mellan olika system i nu nämnda hänseenden. Frågan om ett enhetligt system kan emellertid inte tas upp i detta sammanhang. Det gäller nu närmast att genom en teknisk omläggning åstadkomma möjlighet till förenklingar i aktiehanteringen främst för bolag, som har stor spridning av aktierna bland allmänheten och vilkas aktier är föremål för allmän handel.

Nackdelarna med en på väsentliga punkter inte enhetlig aktiehantering får inte överdrivas. Den föreslagna förenklingen av aktiehanteringen innebär i många avseenden en radikal förändring av nuvarande system. De ekonomiska och praktiska konsekvenserna av det nya systemet — för aktiebolagen och aktieägarna men också för bankerna och fondhandeln — kan av naturliga skäl inte nu helt bedömas. En övergång till förenklad aktiehantering är så pass betydelsefull för ett bolag och dess aktieägare att mycket talar för att varje bolag oavsett dess storlek bör ha fritt val i detta hänseende.

Fondbörsutredningen har också rent principiellt valt en frivillig linje. Härifrån har utredningen gjort avsteg när det gäller börsbolagen, dock med

viss möjlighet till dispens. Motivet för ett obligatorium för dessa bolag har främst varit att man därigenom ger enhetlighet och stadga åt den organiserade aktiehandeln. Obligatoriet är dock inte helt genomfört utan avser endast de grundläggande reglerna om aktiebok, aktiebrev, utdelningsförfarande m. m. I fråga om förande av aktieboken med hjälp av ADB och anlitan- de av ett centralt organ för vissa uppgifter har också ett börsbolag — i likhet med andra bolag som vill gå över till det nya systemet — fritt val. Bland de remissinstanser som yttrat sig i denna del har meningarna varit delade så- väl i fråga om nödvändigheten av ett obligatorium som beträffande vilka bolag som skulle omfattas av obligatoriet. Sveriges industriförbund, som ut- talat sig för en frivillig linje, har ansett att frågan om ett obligatorium bör avgöras först sedan tillfredsställande erfarenhet vunnits av systemets prak- tiska tillämpning och ekonomiska konsekvenser.

Jag har nyss antytt lämpligheten av att det skall stå varje aktiebolag fritt att välja det system som av olika skäl bäst passar bolaget. Undantag här- ifrån kan naturligtvis tänkas. Det finns emellertid i dag inte tillräckligt underlag för en bedömning av var gränsen skall gå mellan frivillighet och obligatorium. En gränsdragning kan som utredningen gjort dras mellan börsbolag och andra bolag. Bland nuvarande börsbolag finns dock bolag som har ett relativt litet aktiekapital och vars aktier sällan omsätts i fond- handeln. Det är inte utan vidare givet att den förenklade aktiehanteringen passar ett sådant bolag. Också andra gränsdragningar kan tänkas, exempel- vis kan ett obligatorium knytas till bolag med visst minsta aktiekapital. Från många synpunkter framstår det därför som naturligt att avvakta hur det nya systemet verkar i praktiken bl. a. i jämförelse med nuvarande ord- ning och att på grundval av vunna erfarenheter efter några år pröva om och i vilken utsträckning en obligatorisk tillämpning bör genomföras. Jag för- ordar alltså att det tills vidare skall ankomma på varje enskilt bolag att be- sluta om bolaget skall tillämpa förenklad aktiehantering eller inte.

En övergång till förenklad aktiehantering innebär att aktiebolaget godtar systemet i dess helhet. Som ett led i systemet ingår — som kommer att framgå av följande avsnitt — att aktieboken förs med hjälp av ADB och att vissa uppgifter centraliseras till en värdepapperscentral. En sådan ordning kan visserligen sägas medföra en viss begränsning i fråga om kretsen av bolag som kan använda det nya systemet. För mindre bolag, som önskar tillämpa förenklad aktiehantering, kan nämligen kravet på databehandling av aktieboken och anslutningen till VPC utgöra en onödig administrativ belastning. Ett sådant bolag kan emellertid redan enligt gällande rätt utan att gå över till det nya systemet i viss mån få del av dess fördelar. Jag syftar på möjligheten att underlåta att ge ut aktiebrev och att genom bestämelse i bolagsordningen kräva registrering i aktieboken för rätt till utdelning.

6.4. Värdepapperscentral m. m.

Under senare år har datamaskiner kommit till användning på nästan alla områden inom näringslivet och samhällsförvaltningen. Med hjälp av modern datateknik kan behandlingen av stora volymer data i relativt rutinmässiga arbetsuppgifter effektiviseras. Många av de rutiner som i dag är naturliga att lägga över på datamaskiner har på ett eller annat sätt att göra med betalningstransaktioner, exempelvis betalning av löner och fakturor. Även vid behandling av stora register är datamaskinerna ett utmärkt och rationellt hjälpmedel.

Det faller sig naturligt att i detta sammanhang ta upp frågan om användande av datateknik inom aktiehanteringen. En förutsättning härför är att ADB används vid aktiebokens förande. F. n. saknar aktiebolag möjlighet att föra aktieboken uteslutande med hjälp av ADB. Varje enskilt bolag svarar dessutom självt för bokens förande och för omregistreringar i denna. För att effektivt kunna rationalisera aktiehanteringen har fondbörsutredningen föreslagit att aktiebok skall få föras med hjälp av ADB eller annan kommande teknik. Som en följd härav kan inom den förenklade aktiehanteringen arbetsrutiner i samband med utdelning och emissioner databehandlas. Denna databehandling kan enligt förslaget förläggas antingen till vederbörande bolag eller till ett för detta ändamål särskilt inrättat institut, värdepapperscentral, som är auktoriserad av staten och som fungerar som bolagets ombud i hithörande frågor. Någon erinran mot utredningens förslag i denna del har inte kommit fram under remissbehandlingen. Även jag ställer mig positiv till att föra in databehandling inom aktiehanteringen och till att centralisera arbetet med hanteringen. Jag är emellertid av skäl som framgår av det följande beredd att gå ett steg längre än utredningen och i stället för en frivillig anslutning till VPC göra anslutningen obligatorisk för bolag som tillämpar systemet med förenklad aktiehantering.

Databehandling av rutiner inom aktiehanteringen och centralisering av hanteringen hänger intimt samman med varandra. Den föreslagna förenklade aktiehanteringen medför största möjliga rationaliseringseffekt om aktiehanteringsrutinerna läggs över på data. Lönsamhet och andra fördelar med databehandling kommer dock främst fram vid en stordrift med en förhållandevis omfattande volym arbetsuppgifter av rutinmässig karaktär. Datamaskiner och programmeringen av dem är kostnadskrävande. För många aktiebolag torde det i dagens läge inte vara ekonomiskt lönsamt att i egen regi föra aktieboken med hjälp av ADB. En centralisering av arbetet med aktiebok m. m. till en VPC kan förändra kostnadsbilden. Det grundläggande systemet för databehandling får utformas på sådant sätt att det kan användas för samtliga bolag. Avgiften för anlitan av VPC torde därför kunna hållas på en rimlig nivå och anpassas så att den ställer

sig fördelaktig också för ett förhållandevis litet bolag. Helt allmänt kan sägas att en övergång till ADB inom aktiehanteringen mer eller mindre förutsätter en centralisering av hanteringen.

Jag förordar alltså att en värdepapperscentral inrättas, till vilken aktiebolag som tillämpar den föreslagna förenklade aktiehanteringen obligatoriskt skall lämna över vissa uppgifter. VPC skall för bolagens räkning bl. a. föra aktiebok samt distribuera aktiebrev, emissionsbevis, utdelningsbelopp, meddelanden och annat material som bolagen önskar tillstålla sina aktieägare. Aktieboken skall därvid föras med hjälp av ADB.

På den svenska värdepappersmarknaden torde inte föreligga behov av mer än en värdepapperscentral. Den planerade centralen kommer alltså att få en faktisk monopolställning. Med hänsyn bl. a. härtill uppkommer frågan i vad mån staten skall engagera sig i centralens verksamhet. Frågan har diskuterats såväl av fondbörsutredningen som under remissbehandlingen. Utgångsläget för diskussionen har bl. a. varit att bankerna — affärsbankerna, sparbanksrörelsen representerad av Sparbankernas bank och jordbrukskasserörelsen representerad av Jordbrukets bank — redan tagit ett initiativ i riktning mot en lösning i bankernas egen regi. Bankerna utreder nämligen f. n. hur en för bankväsendet gemensam VPC och dess arbetsrutiner bör utformas.

Utredningen har inte föreslagit direkt statlig medverkan i en VPC. Frågan om det allmännas intresse — bl. a. från säkerhets- och kontrollsynpunkter — av inflytande över VPC:s verksamhet har utredningen löst genom att kräva statlig auktorisation för rätt att driva sådan verksamhet, genom att ställa VPC under fortlöpande tillsyn av bankinspektionen och genom att föreskriva att en av Kungl. Maj:t utsedd representant för allmänheten skall gå in i styrelsen för VPC.

Under remissbehandlingen har riksbanksfullmäktige hemställt att huvudmannskapet och organisationen av VPC prövas först i samband med att ställning tas till obligationsteknikkommitténs betänkande (SOU 1969: 13). Majoriteten inom fullmäktige har därvid förordat att det allmänna ges en starkare ställning i VPC än vad fondbörsutredningen tänkt sig — antingen genom att staten och andra intresserade parter samarbetar eller genom att VPC förlänas ställning av offentlig myndighet. Också riksrevisionsverket och poststyrelsen har uttalat sig för ökad offentlig medverkan i VPC. Motiven för en sådan inställning har i huvudsak angetts vara centralens monopolkaraktär, centralens eventuella användning som inskrivningsinstitut för obligationer och de fiskaliska frågor som hänger samman med sättet för utdelningsbetalning.

På obligationsmarknaden föreligger delvis samma hanteringsproblem som f. n. besväras aktiemarknaden. Obligationsteknikkommitténs förslag öppnar möjlighet att för obligationshanteringen tillämpa i princip samma förenklade system som nu föreslås för aktiehanteringen. Förslaget innebär, att

i princip endast en handling utfärdas för varje innehav av ett visst slags obligationer och att räntebetalning sker genom utsändning till de berättigade på grundval av registrering. Reformen är främst avsedd för kommun- och industriobligationer som f. n. inte kan — i likhet med obligationer utgivna av staten eller institutioner av offentligrättslig karaktär — skrivas in hos låntagaren, dvs. deponeras hos låntagaren eller ombud för denne. En reform för kommun- och industriobligationslånen förutsätter enligt kommittén tillkomsten av en VPC som kan hantera också obligationer. Kommittén har inte föreslagit några lagstiftningsåtgärder utan ansett att det i första hand ankommer på marknadens parter att ta initiativ till reformens genomförande. Det behövs endast att möjlighet skapas för VPC att ta hand också om obligationshanteringen. Kommitténs i mycket grova drag skisserade lösning av obligationsproblemen har allmänt godtagits under remissbehandlingen.

Hanteringsproblematiken på obligationsmarknaden har delvis lösts genom det inskrivningsförfarande som f. n. tillämpas för statsobligationer och för obligationer utgivna av vissa kreditinstitut. För återstående del av marknaden — kommun- och industrilån — utgör obligationsteknikkommitténs förslag en god möjlighet att komma till rätta med nuvarande svårigheter. Ett genomförande av kommitténs förslag förutsätter dels att obligationsmarknadens parter frivilligt kommer överens om att tillämpa den föreslagna förenklade obligationshanteringen och dels att VPC får rätt att biträda också vid sådan hantering med registrering av obligationsinnehav, räntebetalning m. m. På sikt kan det övervägas om inte även staten och obligationsutgivande institutioner av offentligrättslig karaktär bör tillämpa förenklad obligationshantering och anlita VPC. Därmed skulle en enhetlig ordning råda på obligationsmarknaden. Betalning av utdelning eller ränta kan i framtiden också beträffande andra värdepapper än aktier och obligationer grundas på ett registreringsförfarande. Jag tänker då närmast på utdelning på andelsbevis i aktiefonder. Förslag om författningsmässig reglering av dessa fonder har nyligen lagts fram av aktiefondsutredningen (SOU 1969: 16) och är f. n. efter remissbehandling under behandling i departementet. Frågan om hanteringen av dessa värdepapper får behandlas i samband med ett ställningstagande till aktiefondsutredningens förslag. Möjlighet bör dock finnas för VPC att i framtiden medverka vid hanteringen inte endast av aktier utan också av andra likartade värdepapper. Jag förordar därför, att VPC:s verksamhetsområde redan från början ges en så vid omfattning att VPC:s tjänster kan komma hela värdepappersmarknaden till del.

Av vad jag sagt i det föregående följer att VPC får en mycket stark ställning på den svenska värdepappersmarknaden. VPC får som jag redan sagt i realiteten karaktär av ett monopolföretag och centralen kan utnyttjas i hanteringen av alla slags värdepapper som är föremål för en mera allmän

omsättning. Staten kan följaktligen komma att bli en stor kund hos VPC. Allt detta talar onekligen för en direkt statlig medverkan i VPC:s verksamhet. Också andra skäl kan åberopas för en sådan medverkan. Yrkesmässigt handel med värdepapper, fondhandel, har sedan länge varit reglerad i lag. Det krävs särskilt tillstånd för att utöva sådan handel och verksamheten står under tillsyn av bankspektionen. Över svensk börsverksamhet har det allmänna tillförsäkrats ett fortlöpande inflytande. Börsen existerar i kraft av Kungl. Maj:ts koncession och ramen för börsverksamheten är angiven i den av Kungl. Maj:t fastställda börsordningen. Därtill kommer att ordföranden i börsens styrelse och dennes ställföreträdare utses av Kungl. Maj:t. Vidgningen av VPC:s verksamhetsfält enligt nyss skisserade linjer ställer vidare otvivelaktigt ökade krav på säkerhet, kontroll och sekretess. Jag vill i detta sammanhang erinra om att inskrivningsboken för obligationer till skillnad från aktieboken inte är offentlig. Slutligen tillkommer fiskaliska frågor. Det allmänna har från beskattningssynpunkt viktiga intressen att bevaka, vilket hänger samman med sättet för utdelningsbetalningen.

Av de skäl jag nu anfört anser jag att det allmänna bör ha ett större inflytande över VPC än vad fondbörsutredningen föreslagit. Detta kan åstadkommas genom en samverkan mellan staten och företrädarna för fondhandeln, fondkommissionärerna. Med anledning härav har förhandlingar förts mellan representanter för staten och representanter för fondkommissionärerna om att skapa en värdepapperscentral för serviceverksamhet på värdepappersmarknaden. Förhandlingarna har lett till en preliminär överenskommelse om samarbete i centralen mellan staten och fondkommissionärerna. I enlighet härmed har ett förslag till aktieägareavtal mellan staten och fondkommissionärerna samt förslag till bolagsordning för Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag upprättats. I detta sammanhang kan anmärkas att ett bolag med detta namn redan stiftats av fondkommissionärerna. Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2* och *3*.

Avtalsförslaget och förslaget till bolagsordning innebär i huvudsak följande. Staten och fondkommissionärerna skall gemensamt driva ett aktiebolag under namnet Värdepapperscentralen VPC Aktiebolag. Aktiekapitalet skall utgöra lägst tre milj. och högst nio milj. kr. Vid verksamhetens början skall aktiekapitalet uppgå till 3 milj. kr. Staten skall äga hälften av aktierna och fondkommissionärerna tillsammans återstoden, fördelad mellan dem i förhållande till deras värdepappersrörelse. Aktierna, som lyder på 100 kr., skall tecknas till en kurs av 120 % för att bolagets reservfond redan vid starten skall vara fylld. Som särskild säkerhet för bolagets förpliktelser skall aktieägarna dessutom i förhållande till vars och ens innehav av aktier till bolagets förfogande ställa garantiförbindelser på 20 milj. kr. För fondkommissionärerna skall förbindelserna ha formen av bankgarantier. Styrelsen skall bestå av sex ledamöter, av vilka staten utser tre och fondkommis-

sionärerna tre. Ordförande och vice ordförande i styrelsen skall utses inom styrelsen. Om enighet därvid inte kan uppnås, utser Kungl. Maj:t en av ledamöterna att vara ordförande. I sådant fall skall fondkommissionärerna välja vice ordförande. Bolaget skall vidare ställas under tillsyn av bankinspektionen.

Den föreslagna VPC skall naturligtvis verka efter affärsmässiga principer. Av stor betydelse blir därvid kostnaden för databehandlingen. Företagsekonomiska skäl talar som poststyrelsen påpekat för att VPC — i vart fall under den första tiden — inte anskaffar egna datamaskiner utan i stället utnyttjar redan befintliga anläggningar. Såväl inom statsförvaltningen som inom bankväsendet torde finnas datacentraler som kan tillhandagå VPC med datatjänster. Också andra möjligheter finns. VPC får för sin databehandling välja den datacentral som på tekniska och ekonomiska grunder är den mest lämpliga. Riktningen för VPC:s avgiftssättning skall vidare vara att VPC får sina kostnader — inklusive kostnaden för skälig avkastning på insatt kapital och skälig ersättning för ställda garantier — täckta. Den föreslagna förenklade aktiehanteringen förutsätter slutligen ett intimt samarbete mellan VPC och fondkommissionärerna, bl. a. i syfte att skapa dels säkra och snabba rutiner i samband med aktieöverlåtelser, dels effektiva former för kommunikation mellan VPC och kommissionärerna. Jag utgår från att en sådan samverkan kommer till stånd. Bankernas och andra fondkommissionärens kontorsorganisation kommer att spela en viktig roll för den expeditionella kontakten mellan allmänheten och VPC liksom den i dag gör för kontakten mellan aktieägarna och börser. I detta sammanhang vill jag också starkt betona att VPC måste verka under strikt iakttagande av sekretess.

I detta sammanhang vill jag i korthet behandla förhållandet mellan VPC och aktiebolagen i rättsligt hänseende. Bolag som tillämpar förenklad aktiehantering skall lämna över vissa i särskild lag angivna förvaltningsfunktioner till VPC. Genom denna konstruktion uppkommer ett offentlig-rättsligt uppdragsförhållande mellan bolaget och VPC. Inom den i den särskilda lagen givna ramen kan VPC med förpliktande verkan för bolaget handla för dess räkning. Bolaget blir bundet av och ansvarigt för VPC:s åtgöranden såvitt de faller inom den givna ramen. Har VPC därvid förfarit felaktigt och orsakat aktieägare eller tredje man skada, kan bolaget bli skadeståndsskyldigt. Bolaget har i sin tur rätt att vända sig mot VPC med anspråk på ersättning om VPC orsakat skadan av uppsåt eller oaktsamhet. Detta följer av VPC:s ställning som syssloman för bolaget. Har VPC vid handhavandet av bolagets angelägenheter överskridit sin behörighet enligt lagen och rättshandlingen följaktligen inte blir bindande för bolaget, kan VPC enligt allmänna rättsgrundsatser bli ansvarig i förhållande till aktieägare eller tredje man.

De förvaltningsfunktioner som skall tillkomma VPC och som nu ankommer på aktiebolag och dess organ kan sammanfattningsvis anges vara föl-

jande. VPC skall föra aktiebok, pröva frågor om införing i boken av aktieägare, utsända aktiebrev och emissionsbevis, på begäran byta ut aktiebrev och i samband därmed svara för makulering och arkivering av det utbytta aktiebrevet samt distribuera utdelning. På VPC läggs dessutom genom den föreslagna förenklade aktiehanteringen vissa andra uppgifter. VPC skall sålunda föra register över aktierna i nummerföljd och den särskilda förteckningen över uppdragstagare m. fl., göra utskrifter av aktieboken, stämma av aktieboken och nyssnämnda förteckning inför utdelning och emission samt svara för vissa åtgärder i samband med att brev på ny aktie vid fondemission inte kan tillställas aktieägare.

Vid sidan av de obligatoriska förvaltningsfunktionerna kan ett aktiebolag uppdra åt VPC att utföra vissa åligganden. Det kan exempelvis röra sig om att framställa aktiebrev och att distribuera årsredovisningar och andra meddelanden till aktieägarna. Taxerings- och skattekontrollen kan vidare göra det nödvändigt att vissa uppgifter läggs på VPC.

Den verksamhet, som VPC kommer att driva, utgör rörelse i kommunal-skattelagens mening. VPC blir skattskyldig för de avgifter, som betalas av företag som anlitar dess tjänster, och VPC får avdrag för sina kostnader för verksamheten. Bland de kostnader, som blir avdragsgilla vid VPC:s taxering, ingår också vissa kostnader som enligt gällande praxis inte skulle varit avdragsgilla för de anslutna aktiebolagen om dessa själva direkt bestritt kostnaderna. Jag syftar här på registrerings-, annons- och andra kostnader i samband med nyemission och fondemission som enligt praxis hänförs till inte avdragsgilla organisationskostnader.

Några remissinstanser, bl. a. Sveriges industriförbund, har understrukt vikten av att den kostnadssänkande effekten av det framlagda förslaget inte går förlorad genom den skattemässiga behandlingen av de anslutna aktiebolagens avgifter till VPC. För egen del anser jag det önskvärt att anpassningen till det nya systemet underlättas genom att alla avgifter till VPC blir i sin helhet avdragsgilla vid taxeringen. För att undvika tveksamhet på denna punkt bör avdragsrätten uttryckligen regleras. Frågan om den skattemässiga behandlingen av kostnader för nyemissioner m. m. utanför den förenklade aktiehanteringen är jag inte beredd att ta upp i detta sammanhang. Frågan hör samman med den skattemässiga behandlingen av organisationskostnader över huvud taget och bör göras till föremål för särskild utredning. Med hänsyn härtill bör avdragsrätten för avgifter till VPC tills vidare regleras i en särskild lag.

6.5. Grundläggande synpunkter på lagstiftningen

Aktiebolagsrättsliga förhållanden regleras i tre olika lagar. För aktiebolag i allmänhet gäller AL medan bestämmelser om försäkringsaktiebolag och bankaktiebolag är intagna i FL resp. BL. Sistnämnda lagar har när det gäl-

ler bolagsrättsliga förhållanden i stort sett samma utformning som AL.

En omläggning av aktiehanteringen enligt förut skisserade linjer innebär ändringar — delvis av genomgripande art — av nuvarande aktiebolagsrättsliga regler. Fråga uppkommer då om på grund av omläggningen gällande lagar skall ändras eller den förenklade aktiehanteringen skall regleras i en särskild lag. Det nya systemet kommer visserligen — i vart fall under de närmaste åren — att tillämpas av relativt sett ett fåtal aktiebolag men på grund av systemets utformning blir det närmast fråga om bolag, som är aktiva när det gäller aktieomsättning, utdelning och emission. De nya reglerna kommer följaktligen att beröra en stor aktieäggande allmänhet. Från systematisk synpunkt är det fördelaktigt att regler om avstämning och viktiga olikheter mellan nu gällande system och det föreslagna, exempelvis i fråga om de till aktiebrev knutna rättigheterna och betydelsen av aktieägarregistrering, kommer till synes i aktiebolagslagen. Detta talar onekligen för att bestämmelserna om den förenklade aktiehanteringen har sin plats i den centrala aktiebolagslagen.

Emellertid pågår som nämnts f. n. i nordisk samverkan en översyn av de aktiebolagsrättsliga reglerna. Arbetet har nu framskridit så långt att utredningsförslag till ny aktiebolagslag kan väntas inom en snar framtid. Att i detta läge i väsentliga avseenden ändra AL förefaller inte vara rationellt. Bättre är att i avvaktan på en reform av AL samla de rättsregler som behövs för att bära upp det nya systemet i en särskild lag och låta dessa regler träda i stället för motsvarande bestämmelser i AL, FL och BL. Jag har från aktiebolagsutredningen inhämtat att hinder inte möter mot att sedermera arbeta in de särskilda bestämmelserna om förenklad aktiehantering i en ny aktiebolagslag.

Jag förordar alltså att bestämmelserna för den förenklade aktiehanteringen ges i en särskild lag. Jag bedömer det därvid som lämpligt att i en gemensam lag ta in bestämmelser som har anknytning såväl till nödvändig reformering av aktiebrev, aktiebok, utdelningsförfarande m. m., som till behövlig författningsmässig reglering av VPC. För att grundtankarna i lagförslaget skall kunna avspeglas redan i lagens rubrik föreslår jag att den särskilda lagen ges namnet lag om förenklad aktiehantering. Med hänsyn till att det blir fråga om en i viss mån provisorisk lagstiftning bör denna rubrik inte inge några betänkligheter.

Några remissinstanser har framhållit att de nya bestämmelserna om förenklad aktiehantering kräver följdändringar i köplagen, skuldebrevslagen och lagen (1936: 88) om pantsättning av lös egendom som innehaves av tredje man. Jag delar inte denna uppfattning. Frågan kommer att närmare behandlas i specialmotiveringen.

Lagrådet

Lagrådet förordade vissa jämkningar av 2, 23, 25, 35 och 38 §§ förslaget till lag om förenklad aktiehantering. Vidare yttrade sig lagrådet rörande innebörden i 13 § nämnda förslag. Övriga lagförslag lämnades utan erinran.

De av lagrådet förordade jämkningarna har genomförts vid propositionens avlåtande, dock med viss redaktionell ändring i 25 § andra stycket i lagrådets förslag.

Utskottet

I förevarande proposition, vars huvuddel behandlas av första lagutskottet, framläggs förslag till lag om förenklad aktiehantering. Lagen innebär ett alternativ till gällande bestämmelser om bl. a. aktiebrev och aktiebok. Syftet med lagen är att med hjälp av modern datateknik förenkla hanteringen av aktier, bl. a. beträffande utbetalning av utdelning och distribution av emissionsbevis. Lagförslaget innehåller i huvudsak följande.

Aktiebolag får fritt välja mellan den föreslagna förenklade aktiehanteringen och det nu gällande systemet. Nuvarande aktiebrev som är försedda med kuponger ersätts enligt lagen med kuponglösa aktiebrev, som i princip skall omfatta en persons hela aktieinnehav i ett aktiebolag. Vid försäljning skall det gamla aktiebrevet makuleras och ett nytt aktiebrev utfärdas för köparen. Aktiebreven blir liksom nu bärare av aktierätten. Dock knyts rätten till utdelning och till deltagande i ny- eller fondemission till registrering av aktieinnehavet i aktieboken och inte som i nuvarande system till företeende av utdelningskupong eller aktiebrev.

Genom att s. k. förvaltarregistrering föreslås bli tillåten görs undantag från principen att endast den verkliga ägaren till aktie får registreras i aktieboken. Om aktie förvaltas av bank eller fondkommissionär, som fått särskild auktorisation som förvaltare av aktie, får sålunda förvaltaren föras in på aktiebrev och i aktieboken i stället för aktieägaren. Detsamma skall även gälla utländsk förvaltare, om aktierna är föremål för handel vid utländsk börs och aktiebolaget fått särskilt tillstånd till förvaltarregistrering. I detta fall måste aktieägaren vara bosatt utomlands. Vid såväl svensk som utländsk förvaltarregistrering kommer förvaltaren att för aktieägarens räkning mottaga utdelning och emissionsbevis. Däremot kan någon rösträtt inte utövas för förvaltarregistrerade aktier. En sammanställning av uppgifter om

aktieägare som har mer än 500 aktier i ett bolag registrerade hos svensk förvaltare skall vara offentlig.

Inom den förenklade aktiehanteringen skall aktieboken föras med hjälp av automatisk databehandling (ADB). I utskrift av aktieboken, som skall göras med regelbundna mellanrum, skall aktieägarna och förvaltarna tas upp i alfabetisk ordning. Utskriften skall vara offentlig med undantag för uppgift om aktieägare som har högst 500 aktier.

Staten och fondkommissionärerna skall tillsammans driva en värdepapperscentral (VPC), som centralt skall handha vissa uppgifter för aktiebolagens räkning, bl. a. förandet av aktiebok samt distribution av utdelning och emissionsbevis.

I syfte att göra det möjligt att förvaltarregistrera omyndigs aktier föreslås i propositionen även viss uppmjukning av nuvarande skyldighet att registrera den omyndige i aktieboken. Förslagen föranleder ändringar i föräldrabalken och lagen om vård av omyndigs värdehandlingar.

I anledning av propositionen har väckts de likalydande motionerna I: 1262 av herr Hansson och II: 1475 av herrar Pettersson i Lund och Hugosson. I motionerna riktas stark kritik mot de i propositionen valda lösningarna av vissa centrala problem. Motionärerna hävdar sålunda att den föreslagna aktiehanteringslagen inte kommer att ge en tillfredsställande insyn i de större företagens ägarstruktur. Alla aktiebolag utöver viss storlek — en gräns vid ett aktiekapital på fem miljoner kronor synes lämplig — bör enligt motionärerna åläggas att ansluta sig till värdepapperscentralen. Vidare vill motionärerna att inhemsk förvaltarregistrering inte skall tillåtas och att tillstånd till utländsk förvaltarregistrering begränsas så att högst 20 procent av ett aktiebolags aktier får omfattas av sådan registrering. Slutligen menar motionärerna att den regel om inskränkning i offentlighet i fråga om mindre aktieposter som propositionen upptar bör ändras så att gränsen för offentlighet sätts vid 100 i stället för vid 500 aktier. På grund av det anförda förordar motionärerna en översyn av förslaget. De vill dock inte att ikraftträdandet av lagstiftningen skall fördröjas. De föreslår därför att propositionen antages i oförändrat skick. Yrkandet går ut på att riksdagen skall begära att nyss angivna spörsmål görs till föremål för ytterligare överväganden och att ändringsförslag snarast föreläggs riksdagen.

Enligt utskottets mening visar propositionen på ett övertygande sätt att det finns anledning att vidta åtgärder så att den praktiska hanteringen av aktier — främst då det gäller den kostsamma distributionen av utdelning och av emissionsbevis — kan underlättas för börsbolag och övriga aktiebolag som har en mer betydande marknad för sina aktier. Kungl. Maj:ts förslag, som tillvaratar datateknikens rationaliseringsmöjligheter, synes vara väl ägnat att tillgodose detta syfte. Då det gäller handeln med aktier torde visserligen det föreslagna systemet vara något mer omständligt än det nuvarande, eftersom det i princip blir nödvändigt att registrera varje förvärv och

samtidigt ställa ut nya aktiebrev. Dessa olägenheter kan emellertid i betydande utsträckning undanröjas genom reglerna om inhemsk förvaltarregistrering. Inom ramen för de föreslagna bestämmelserna bör det bli möjligt för de banker och fondkommissionärer, som blir auktoriserade förvaltare, att åstadkomma ett smidigt system, som kan innebära besparingar för såväl de enskilda aktieägarna som bolagen.

Då det gäller den i motionerna från insynssynpunkt framförda kritiken vill utskottet anföra följande. De nya reglerna om aktiebok leder i praktiken till en ökad insyn i fråga om ägarstrukturen i bolag som går över till det nya systemet. Varken fondbörsutredningen, vars förslag ligger till grund för lagstiftningen, eller Kungl. Maj:t har emellertid haft för avsikt att med sina förslag i förevarande hänseende ta ställning till insynsfrågan i hela dess vidd. Spörsmålen härom får enligt utskottets mening tas upp i annat sammanhang. Härvidlag bör framhållas att en av fondbörsutredningens två huvuduppgifter rör kännedomen om större aktiebolags ägarförhållanden och ekonomiska situation och att i denna del utredningen hittills endast behandlat en specialfråga, nämligen spörsmålet om förtrolig företagsinformation och börshandel. Utskottet vill också erinra om att aktiebolagsutredningen inom en nära framtid väntas lägga fram förslag till en ny aktiebolagslag och att insynsfrågan uppenbarligen kommer att aktualiseras även genom detta förslag.

På grund av det anförda bör insynsfrågan inte få uppskjuta en angelägen reform av reglerna om aktiehantering. Detta har inte heller hävdats av motionärerna. Med hänsyn härtill och då utskottet inte har något att invända mot utformningen av de framlagda lagförslagen tillstyrker utskottet propositionen i här aktuell del.

Vad härefter gäller motionärernas önskemål att vissa, ovan angivna spörsmål skyndsamt görs till föremål för ytterligare överväganden anser utskottet att vad motionärerna anför inte motiverar något riksdagens initiativ, eftersom insynsfrågan som ovan utvecklats är föremål för uppmärksamhet genom pågående utredningsarbete. Det framstår också som naturligt att avvakta hur det nya systemet verkar i praktiken innan man tar ställning till frågan om en översyn av lagstiftningen. Utskottet avstyrker således bifall till motionerna.

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen antager de vid proposition nr 99 fogade förslagen till

- 1) lag om förenklad aktiehantering,
- 2) lag om ändring i föräldrabalken och
- 3) lag om ändring i lagen (1924: 322) om vård av omyn-digs värdehandlingar;

B. att motionerna I: 1262 och II: 1475 icke föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 3 november 1970

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Alexanderson (fp), fröken Mattson (s), herr Hjorth (s), fru Lindström (s), fru Elvy Olsson (cp), fru Lilly Ohlsson (s)* och herr Hans Petersson (fp)*;

från a n d r a kammaren: herrar Martinsson (s)*, Dockered (cp)*, Wiklund i Stockholm (fp)*, fru Kristensson (m), fru Bergander (s), fru Åsbrink (s), herr Jadestig (s) och fru Jonäng (cp).